

Gouden Handen

Ambachten in Nederland

Pharos

COLOFON

CIP-gegevens Koninklijke Bibliotheek Den Haag
Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed
Gouden handen /Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed
Bilthoven: Pharos uitgevers
ISBN 978 90 79399 51 2
NUR 694
Trefw. Ambachten, Immaterieel Erfgoed, Tradities, Volkscultuur

Eerste druk: september 2013
©2013 Pharos uitgevers
Teksten: Elise Meier, Pieter van Rooij, Ineke Strouken en Albert van der Zeijden
Vormgeving: Via Bertha, Utrecht
Foto's: Huisinga Fotografie Utrecht

Gouden Handen is het zesde deel in de reeks Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, een initiatief van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed en Pharos uitgevers.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt worden, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Inleiding	7
Beenbewerker	10
Zeilmaker	12
Stoelenmatter	14
Opinie	16
Schoenmaker	18
Goudsmeden	20
Delfts blauw kunstschilder	22
Hindelooper schilder	24
Opinie	26
Sigarenmaker	28
Tingieter	30
Klompemaker	32
Opinie	34
Paeremessnijder	36
Papierknipper	38
Angisabinder	40
Plateelschilder	42
Opinie	44
Strovlechter	46
Maker	48
Papierschepper	50
Mandenvlechter	52
Opinie	54
Koperslager	56
Fries houtsnijder	58
Hoedenmaker	60
Kantklosser	62
Opinie	64
Kerfsnee-aardewerkmaker	66
Jaap Aalders	10
Richard Abbink	12
Gerard Beckers	14
Elrie Bakker	16
René van den Berg	18
Anne Boerema en Suzan Hotho	20
Reinier Boot	22
Gauke Bootsma	24
Jack Biskop	26
Ria Bos	28
Ingrid van Delden-Blaauboer	30
Martin Dijkman	32
George Kruithof	34
Frans Dingemanse	36
Marjan Draaisma	38
Willy Esajas	40
Lucas Florijn	42
Ellen Vandenbulcke	44
Dini Gerding	46
Bas den Herder	48
Leo Hoegen	50
Esmé Hofman	52
Arjo Klamer	54
Jan Janssen	56
Erno Korpershoek	58
Dirk-Jan Kortschot	60
Yvonne Krijgsman	62
Wendy van Wilgenburg	64
Douwe Kunst	66

Draaiorgelbouwer
Spinner
Kuiper
Opinie
Marker borduurder
Scheepstimmerman
Staphorster stipper
Opinie
Beeldengieter
Neqacha
Horlogemaker
Bijenkorf vlechter
Opinie
Smid
Kalligraaf
Speculaasplanksnijder
Mutsenopmaker
Opinie
Beeld- en ornamentsnijder
Tatoeage-artiest
Maasheggenvlechter
Opinie
Goudse pijpmaker
Molenstenen maker
Midwinterhoornbouwer
Graffiti-artiest
Opinie
Diamantslijper
Vlakglasbewerker en meestervergulder
Glasblazer

Léon van Leeuwen	68
Toos Libochant	70
Tony Luiten	72
Irene Vermeulen	74
Sary Maas	76
Wim Mendelts	78
Gerard van Oosten	80
Thomas Eyck	82
Pauline Otte	84
Fatima Oulad Thami	86
Hubert Pellikaan	88
Sjack Postma	90
Nadine Sterk	92
Cees Pronk	94
Baukje Scheppink	96
Jeltje Siebeling	98
Truus Smink-van Velsen	100
Mienke Simon Thomas	102
Anna Stringer	104
Yanoezs Thenu	106
Fridie Jacobs Verhoeven	108
Pieter Matthijs Gijsbers	110
Patrick Vermeulen	112
Herjan van Vugt	114
Paul Wigger	116
Emil van der Wijst	118
Jan Jaap Knol	120
Pauline Willemsse	122
Erik Winkler	124
Marinke van Zandwijk	126

Ambachten en UNESCO

Ambachten zitten tegenwoordig in de lift. Ze zijn belangrijk voor onze economie, voor onze culturele identiteit en ze zijn ook nog eens inspiratiebron voor kunstenaars en niet te vergeten voor 'Dutch design', dat zo langzamerhand bezig is de hele wereld te veroveren. In dit boek over ambachten wordt uitgebreid ingegaan op het belang van ambachten voor de samenleving en ook op de vraag waarom het belangrijk is om een toekomst te creëren voor onze ambachten. Het boek Gouden Handen wordt uitgegeven ter gelegenheid van de Jaren van de Ambachten 2013-2014.

Toen wij begonnen met dit ambachtenproject konden we niet bevroeden dat ons initiatief zo snel weerklank zou vinden in de Nederlandse samenleving. Onze insteek was de UNESCO Conventie ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed, waarin ambachten één van de vijf domeinen vormen waarvoor deze cultuurorganisatie wereldwijd de aandacht vraagt. Op veel plaatsen in de wereld en ook in Nederland verdwijnen in rap tempo kennis en vaardigheden van ambachten. Het is tijd om dit proces te stoppen.

UNESCO onderscheidt enkele uitdagingen voor het ambacht, waarvan de globalisering en de moderne massaproductie niet de minste zijn. Is er nog ruimte voor het identiteitsgebonden ambacht, voor individueel gemaakt handwerk

dat in productiekosten altijd duurder uit is dan in massaproductie vervaardigde objecten? Vanuit die invalshoek begonnen we met een inventarisatie van ambachten en ambachtsmensen in Nederland en brachten wij ook de kansen en bedreigingen van het ambacht in kaart. We kregen heel veel reacties van ambachtsmensen, belegden een contactdag en troffen de voorbereidingen voor dit boek waarin we de ambachtsmensen zelf aan het woord laten, afgewisseld met interviews met enkele opinieleiders uit de wereld van erfgoed, kunst, cultuur, wetenschap en economie. Het onderwerp leeft, zoveel werd duidelijk uit al deze interviews, die nu in deze bundel staan afgedrukt. Ambachten hadden lange tijd een enigszins oubollig imago, maar die tijd lijkt nu toch wel voorbij.

Dat ambachten ook economisch weer zeer in trek zijn, bleek uit een advies van de SER over de ambachtseconomie dat in 2013 verscheen. Het is ogenschijnlijk een kleine sector met vele kleine ambachtelijke bedrijfjes met vaak niet meer dan één of twee werknemers. Maar toch is het een sector waar jaarlijks toch nog zo'n 110 miljard in omgaat, een sector ook met heel veel innovatieve kracht. Het is, zoals ook uit de interviews blijkt, belangrijk dat het maakambacht in Nederland behouden blijft. Zoals één van de geïnterviewden meldt: nieuwe ideeën ontstaan vaak uit de vingers. Door iets te maken krijg je, met andere woorden, nieuwe ideeën voor nieuwe technieken en nieuwe producten. Het ambacht is verder van grote betekenis voor kunst en cultuur. Nederland heeft een rijke

ambachtentraditie, die teruggaat tot in de middeleeuwen. Niet voor niets kwam Tsaar Peter de Grote aan het einde van de zeventiende eeuw naar Nederland om kennis op te doen over ambachten en die mee te nemen naar zijn land. Iets van die rijke geschiedenis werd in beeld gebracht in de tentoonstelling in Museum Boijmans Van Beuningen, waarin

ook uiteenlopende visies op het ambacht in beeld werden gebracht. Van de Arts & Craftsbeweging van William Morris tot en met hedendaagse kunstenaars, die zich in hun ontwerpen laten inspireren door het ambacht. Het sterke punt van ambachtsmensen is hun kennis van het materiaal en de grote vaardigheid om dit materiaal te bewerken. In een tijd waarin er weer meer aandacht is voor eerlijke en authentieke producten, en ook het maakproces weer zeer in de aandacht staat, biedt het ambacht talloze aanknopingspunten.

De plek van het traditionele ambacht in deze veel bredere ontwikkeling wordt gevormd door het erfgoedaspect. Het traditionele ambacht vormt de basis, zoals de Rotterdamse cultuurhoogleraar Arjo Klamer uiteenzet in zijn bijdrage aan deze bundel. Ambachtelijke producten hebben namelijk ook een sociale en een culturele functie. Klamer illustreert het met het voorbeeld van de Japanse kimono. Bij een huwelijksceremonie draagt iedere Japanner een handgemaakte kimono, dat geeft extra kleur en prestige aan de hele ceremonie.

Bij erfgoed gaat het erom de geschiedenis met de toekomst te verbinden. Dat is ook de insteek van de UNESCO Conventie ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed. Je bewaart erfgoed niet door er een stolp overheen te zetten, maar juist door het

steeds weer opnieuw van betekenis te maken voor het hier en het nu. Het ambacht kan alleen van betekenis blijven als het waarde heeft voor ons en voor toekomstige generaties.

Zoals filmmaakster Wendy van Wilgenburg terecht opmerkt in haar interview, beheerst de ambachtsman zijn ambacht vanuit zijn of haar lijf. Het is een kennis die door oefening is geperfectioneerd met de handwerktuigen die daar bij horen. De echte waarde van het ambacht wordt dan ook vooral duidelijk als je de ambachtsmensen zelf spreekt of aan het werk ziet. Die ambachtsmensen staan dan ook centraal in dit boek. Ze vertellen over hoe ze zich hun ambacht hebben eigen gemaakt, over de geschiedenis en ook over de veranderingen

en vernieuwingen. Uit een onderzoek van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed blijkt dat veel ambachtsmensen zelf al actief bezig zijn met productvernieuwing, nodig om nieuwe generaties te kunnen blijven aanspreken. Vernieuwing zit niet alleen in het ambacht zelf, maar ook in nadenken over nieuwe verkoop- en marketingmogelijkheden. Eén van de zorgpunten is namelijk het teruglopen van de traditionele verkooppunten.

Ambacht en vernieuwing zijn niet met elkaar in tegenspraak, maar liggen juist in elkaars verlengde. Zoals Jan Jaap Knol terecht opmerkt in zijn interview in dit boek: de nieuwe technieken bieden evenzo vele kansen en mogelijkheden voor het ambacht. Technieken hebben zich steeds weer vernieuwd, wat dat betreft hoeven we geen vrees te hebben voor de nieuwe 3d-technieken waarover tegenwoordig zo veel gesproken wordt. Ook het internet biedt nieuwe mogelijkheden om ambachtelijke producten te verkopen of zichtbaar te maken voor een nieuw en jong publiek. Natuurlijk zijn er ook zorgpunten, zoals bijvoorbeeld het gebrek aan goede opleidingsmogelijkheden om zo een nieuwe generatie ambachtsmensen te kunnen opleiden. Maar in zijn algemeenheid gaat het goed met het ambacht en dit boek wil daar getuigenis van afleggen!

Ineke Strouken

Directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed

Beenbewerker

Jaap Aalders

Het ambacht been bewerken heb ik mezelf geleerd. In mijn studententijd, bijna vijftig jaar geleden, kreeg ik het boekje *Beensnijwerk* van Bertus Hylkema in handen. Bertus was de zoon van een slager en nogal kunstzinnig. Dat inspireerde mij. Ik begon met been snijden en ben dat naast mijn studie en werk altijd blijven doen.

Het bewerken van beenderen en hoorns wordt al heel lang gedaan. Er zijn uit de prehistorie al voorwerpen bekend. Men maakte gebruiksvoorwerpen, zoals naalden, speerpunten en harpoenpunten, maar ook amuletten en vruchtbaarheidsbeeldjes. Het is iets wat wereldwijd werd en nog wordt gedaan. Zo bewerkten zeelieden veel potvis- en walrustanden.

Normaal snijd je eerst om het daarna te polijsten. Het Noord-Amerikaanse *scrimshaw* doet dat precies andersom: die polijsten eerst, daarna kerven ze ondiepe lijnen of stippelen ze ondiepten, die ze dan invullen met inkt. Dat been bewerken ook Nederlands-Friese wortels heeft, blijkt uit het boek *Bone and Antler objects from the Frisian Terp-mounds* van Anna Roes. Er zijn ook nog objecten in musea te zien, zoals in Groningen, Dokkum, Sneek en Leiden. Tot 1945 was er in Nederland nog een fabriek waar benen en hoornen knopen gemaakt werden.

Zelf werk ik veel met botten van de poten van runderen en met koeienhoorns uit Schotland of Egypte. Ik maak siervoorwerpen, gebruiksvoor-

werpen, onderdelen voor gezelschapsspellen en figuratieve beeldjes. Soms word ik gevraagd iets te restaureren. Ik vind het herstellen van iets waar indertijd bij het maken veel liefde en aandacht in is gestoken een grote eer. Voor mij is deze hobby een manier om mijn creativiteit uit te leven. Er is nog een dertigtal mensen in Nederland die been bewerken. Met Eric van der Schoot, ook een goede beenbewerker, heb ik veel contact. Ik ken ook een paar jongens die aan *bushcraft* doen en been gebruiken voor de handvatten van de messen die zij maken.

Ik geef exposities en workshops en sta met ambachtslieden uit Friesland op markten om demonstraties te geven. Dan mogen kinderen ook wat maken, als ze willen. Laatst zei een jongen van een jaar of twaalf tegen me: 'Dit is veel leuker dan op school. Na een proefwerk heb je niets, nu wel.' Dat de kennis van dit soort oude ambachten blijft bestaan, vind ik heel belangrijk. In de huidige kennismaatschappij wordt vakkundig handwerk op school te zeer ondergewaardeerd.'

'Het ambacht van handmatig zeil maken heb ik zo'n jaar of tien geleden van twee oudere mannen geleerd. In die tijd waren er nog zo'n vijf mensen in Nederland die het vak beheersten. Nu is het vrijwel uitgestorven, handmatig zeilen maken is te duur. Alle zeilen worden nu op de computer getekend en met de machine gemaakt. Ik heb toen allerlei werkstukken gemaakt en heb al doende kennis opgezogen.'

In het begin heb ik veel zeilmakerstassen gemaakt, later heb ik dat uitgebreid met scheepszeilen en andere artikelen van zeil. Ik wilde er graag mee bezig blijven, dus heb ik het Visserij- en Cultuurhistorisch Museum in Woudrichem benaderd. Het museum was wel geïnteresseerd in een uitbreiding met een traditionele zeilmakerij, waar zeilen gemaakt werden en les werd gegeven. Het museum toont allerlei zaken die met de riviervisserij te

maken hebben. Zo kon ik ermee doorgaan en meer leren over de zeilen van allerlei soorten schepen. Nu draag ik mijn kennis weer over.

Het maken van zeilen is al heel oud, als je nagaat dat de Egyptenaren en Romeinen ook al zeilen gebruikten. En vergeet de schepen van de VOC niet. Het waren misschien andere technieken, maar wel handwerk. Ik vind het belangrijk dat dit ambacht blijft bestaan, al was het maar om de oude schepen op de traditionele manier te restaureren. Daarnaast vind ik het zelf ontzettend leuk om te doen. Je bent bezig om mooie dingen te maken. Er zijn veel soorten zeilen, voor elke boot is dat weer anders. Je hebt zwaar en licht doek. Hoe groter het zeil, hoe zwaarder het wordt. Bij echt zware zeilen kan het doek wel een kilo per m2 wegen. Als je dan door drie lagen heen moet, heb je wel een priem nodig om voor te prikken.

Het is moeilijk om mensen te vinden die het ook willen leren. Ik geef wel cursussen en heb al mensen opgeleid, maar het is bijna niet te doen om ervan te leven. Velen willen het alleen leren voor hun eigen boot. Zij haken dan af als dat zeil klaar is. Vroeger waren hier in de buurt van Woudrichem veel zeilmakerijen, toen er nog op zalm gevist werd. Er is gelukkig wel veel over vastgelegd, vooral door het museum. Dat treedt erg naar buiten, doet mee aan evenementen en vlootschouwen. Dan gaat de zeilmakerij ook altijd mee en geef ik demonstraties.'

Stoelenmatter

Gerard Beckers

'Het ambacht van stoelen matten heb ik van mijn moeder geleerd. Zij heeft het weer van haar vader. Mijn opa deed het als hobby, maar mijn moeder is met een bedrijf voor stoelen matten begonnen. Ik ben er al jong in gerold. Na school hielp ik altijd mee met opruimen en stoeltjes opknappen. Zo kwam ik in het bedrijf en doe het nu samen met mijn moeder Coby. Zij is nog steeds de spil van het bedrijf. Ik doe het nu al 22 jaar en leer nog iedere dag.'

Het matten van stoelen is al een paar honderd jaar oud, al weet niemand precies hoe oud. De techniek is waarschijnlijk vanuit Zuid-Amerika en Engeland naar Nederland gekomen. Voor het vlechten werden verschillende natuurlijke producten gebruikt zoals stengels van riet, bies, rus en rotan. Er waren in Nederland verschillende biezenboeren die de grondstof produceerden, maar ook in de Biesbosch groeiden en groeien nog steeds veel biezen. De bies is een waterplant, waarvan anderhalve meter onder water groeit. Die delen worden gebruikt. Na twee jaar worden ze geoogst, dan gedroogd en vervolgens

voor het matten vochtig gemaakt. Het is een heel flexibel, taai materiaal. Het matten met biezen werd vooral voor boeren- en kerkstoelen gebruikt. Hierbij wordt het materiaal zodanig gevlochten dat er een dichte structuur ontstaat. Een andere techniek is *cannage*. Al in de zeventiende eeuw was dit een populaire vlechtechniek voor stoelen en andere meubels, waarbij er een open structuur volgens een bepaald patroon ontstond.

Ons bedrijf is gevestigd in een verbouwde boerderij, waar we zouden beginnen met een museum. Helaas zijn wij getroffen door een brand waarbij veel verloren is gegaan, zoals de eerste stoel die mijn opa gevlochten heeft, de eerste stoel van mijn moeder en die van mijzelf. Dat was een harde klap voor ons, maar wij blijven doorgaan, al loopt alles nu vertraging op.

We geven veel demonstraties op grote internationale handwerkmarkten in heel Europa. Het is een mooi ambacht, dat ik graag meer onder de aandacht van mensen wil brengen. Voor mij is het stoelen matten een belangrijk deel van mijn leven. Ik vind het ook belangrijk om het door te geven aan mijn kinderen, zodat het familiebedrijf blijft bestaan. Mijn dochters van vier en zes jaar zijn al heel geïnteresseerd, de oudste heeft al een eigen werkbankje waar ze vlechten maakt van biezen. Daar is ze heel trots op en zo leert ze het spelenderwijs, net als ik vroeger.'

“Een sector
met heel veel
innovatieve
kracht”

Elrie Bakker

voorzitter Hoofdbedrijfschap Ambachten

‘Ambachten zijn een wezenlijk onderdeel van het bestaan en bepalen voor een groot deel de kwaliteit van ons leven. Voor het Hoofdbedrijfschap is een ambacht een handwerk, dat je door een opleiding leert en waar je uiteindelijk ook je geld mee verdient. Het is een belangrijke sector waar jaarlijks zo’n 110 miljard euro in omgaat. Een sector met heel veel kleine bedrijven, die echter wel een belangrijke bijdrage aan de economie leveren. De kracht is dat ze sterk innovatief zijn: ze zijn de kraamkamer van de ontwikkeling binnen de Nederlandse industrie.

Bij handwerk gaat het om iets unieks en bijzonders, dat speciaal voor jou gemaakt is. Heel veel valt er onder: van de pedicure om de hoek tot het maakwerk in de gezondheidssector, bijvoorbeeld het maken van protheses. Ook het bouwgerelateerde ambacht is heel belangrijk.

We hebben het hier niet over folklore of de oude ambachtenmarkt: die ambachten zijn door de tijd ingehaald. Ambachten zijn van alle tijden maar er zijn er ook die in de loop der tijden verdwijnen, bijvoorbeeld door nieuwe technieken. Er komen ook altijd weer nieuwe ambachten bij, zoals bijvoorbeeld webdesign en gamesbouwen. Maar ze hebben allemaal dezelfde basis: je werkt met je handen en je brengt iets tot stand.

Een bedreiging voor het ambacht is dat wij hier in Nederland helaas nog weinig waarde hechten

aan kwaliteit: we hebben geen ambachtscultuur. Handenarbeid staat nog steeds laag aangeschreven. Er wordt op neergekeken. Zorgpunt is ook de opleiding. Het zijn kleine opleidingen en daardoor relatief duur. Door ons bekostigingssysteem worden veel van die kleine opleidingen wegbezuinigd. We moeten daarom naar een ander bekostigingssysteem. De vraag moet zijn: hoe ontwikkel je vakmanschap. Duitsland biedt daarvoor een inspirerend voorbeeld, de vakopleiding wordt daar bekroond met een meester-diploma, dat in hoog aanzien staat. Je moet een niveau aanbieden waarin je kunt excelleren.

We moeten werken aan een herwaardering van het ambacht en van de ambachtscultuur. Herwaardering ambachtscultuur hoofdzakelijk is de titel van een brochure die wij onlangs presenteerden, gebaseerd op een onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Ook het creatieve maakambacht is een sector die je weer meer en meer ziet opkomen. Dit maken van mooie dingen zit meer in de kunstensfeer. Het ambacht is een wezenlijk onderdeel van onze maatschappij en heeft ook sterk de regionale binding in zich. Persoonlijk ben ik er van overtuigd dat er een markt voor is. Mensen hechten aan duurzaamheid en zijn ook best bereid om meer te betalen. Ze willen weten hoe het gemaakt is en waar het vandaan komt. Daarom mijn advies: laat zien hoe

jouw product tot stand komt, maak jouw ambacht zichtbaar. Het ambacht is verdwenen uit de stad maar zou er weer terug moeten keren. Er staan tegenwoordig veel panden leeg in de binnenstad, het zou interessant zijn om in die panden een plek te creëren voor de kleine ambachtelijke bedrijfjes.’

Schoenmaker

René van den Berg

'Het ambacht van schoenmaker zit in onze familie, ik ben de vierde generatie, al moet ik erbij zeggen dat mijn voorgangers schoenherstellers waren en ik schoenmaker. Ook al ben ik opgegroeid met het ambacht, eigenlijk wilde ik naar de kunstacademie. Uiteindelijk ben ik de opleiding tot orthopedische schoenmaker gaan doen. Een goede basis voor wat ik nu doe: het ontwerpen en maken van schoenen.'

In die opleiding kwam elk facet van het werk aan bod op een heel ambachtelijke manier: het aanmeten, het maken van een leest, het onderwerk, het bovenwerk. Nu maak ik heel theatrale schoenen, vaak in opdracht van particulieren of modeontwerpers.

Schoen maken bestaat al lang. De Romeinen zijn rond 100 na Christus voor het eerst schoeisel gaan maken dat bestond uit verschillende onderdelen met elk een eigen functie. Tegenwoordig kennen we twee manieren van leer looien: met chroom en plantaardig. Ik werk zelf bij voorkeur met plantaardig gelooid leer, dat ademt.

Voor mij is het ambacht van schoenmaker het mooiste vak dat er is. Je bedenkt iets wat er nog niet is en je kunt het maken met alle

kennis en vaardigheden die je hebt. Ik kan het eindresultaat al in mijn hoofd projecteren. Het mooie is ook dat het leerproces nooit ophoudt. Elke keer vragen opdrachtgevers weer iets nieuws en is het aan mij om te bedenken hoe dat een draagbare en functionele schoen kan worden. Het proces om zo'n schoen te maken heeft veel stappen, van de maat nemen via het maken van een foliepasschoen tot de uiteindelijke, definitieve schoen. Dat kost tijd. Zo'n schoen mag dan een bepaalde prijs hebben, maar gaat wel een leven lang mee.

Het ambacht moet blijven bestaan. Er zijn mensen nodig die weten hoe je schoenen moet maken. Schoenen zijn altijd nodig, het is een oerbehoefte om jezelf te beschermen. Tegenwoordig zie je een trend dat men terug wil naar de basis, het ambachtelijke. Niet alleen uit nostalgie, maar ook vanwege de kwaliteit. Ik wil dit ambacht doorgeven,

geef les aan een opleiding en leid ook stagiaires op. Het ambacht is niet echt bedreigd, maar wel heel klein. Mijn oudste dochter begint nu interesse te tonen. De wetenschap dat de schoenen van haar vader door bekende mensen gedragen worden geeft ook een bepaalde trots. Ze hoeft me niet op te volgen, maar het zou wel leuk zijn.'

'Toen we op de Open Dag van de Vakschool Schoonhoven rondliepen, waren we meteen verkocht. De combinatie van een vak leren in de theorie en praktijk, het werken met je handen, dat was het. We werden huisgenoten en hebben nu alweer jaren samen een atelier en winkel. We doen het hele proces zelf: van ontwerpen tot het maken en verkopen. Wij ontwerpen zelf sieraden en sieradenlijnen, maar we werken ook in opdracht.'

Het maken van sieraden van edelmetalen, al dan niet met juwelen, is al heel oud. Goud, zilver en edelstenen zijn in vrijwel elke cultuur kostbaar en sieraden daarvan zijn een teken van macht en status. Het bewerken van dit materiaal wordt nog steeds met vrijwel hetzelfde gereedschap en met dezelfde methoden gedaan als honderden jaren geleden.

Hoewel edelmetalen vergeleken met andere metalen zacht zijn, doorstaan voorwerpen van goud en zilver de tand des tijds. Er zijn bewerkte gouden en zilveren voorwerpen

bekend uit de oud-Egyptische tijd, maar ook uit het Byzantium en zelfs van een oud volk als de Scythen uit Oost-Europa. Zo lang zijn er dus ook al goudsmeden.

Er bestaat trouwens vaak verwarring over de benaming van het ambacht: een zilversmid is iemand die van edelmetalen gebruiksvoorwerpen maakt. Een goudsmid maakt van edelmetaal sieraden, dat kan van elk edelmetaal zijn: goud, zilver, platina of palladium. Een edelsmid doet alle bovenstaande dingen.

Voor ons is dit ambacht ons alles, ook al klinkt dat wat theatraal. Het is een deel van ons. Zelfs al zouden we stoppen met de winkel, dan zouden we toch nog doorgaan met het maken van sieraden. Wij zijn eigenlijk niet zo erg bezig met de historie, we richten ons meer op nieuwe dingen die we kunnen gebruiken in onze ontwerpen. Voor ons zijn de belangrijkste zaken het resultaat van het proces en het verkopen van onze sieraden. Dat is de erkenning dat iemand anders het ook mooi vindt. Wij vinden dat dit ambacht moet blijven. Niet alleen worden mensen gelukkig van sieraden, maar anderen moeten ook de mogelijkheid hebben om dit ambacht uit te oefenen en diezelfde voldoening te ervaren als wij. Daarom leiden wij ook elk jaar stagiaires op in ons atelier. In het algemeen vinden wij aandacht voor het ambacht belangrijk, zodat mensen ook met hun handen nog van alles leren maken.'

Delfts blauw kunstschilder

Reinier Boot

'Ik heb het vak mezelf aangeleerd. Het zat wel in de familie, want mijn vader was een goede plateelschilder. Hij was meer een kunstenaar dan een zakenman, hij heeft altijd voor anderen gewerkt. Ik wilde graag eigen baas worden, dus ben ik samen met mijn vader en broer een fabriekje in aardewerk begonnen in 1956. We wisten er eigenlijk maar heel weinig van. Ik heb het mezelf geleerd, door veel te vragen bij leveranciers hoe de grondstoffen verwerkt werden. En daarna uitproberen, dag en nacht.'

We wilden iets maken wat niemand anders op de markt bracht en zijn hier begonnen met het maken van relatiegeschenken in Delfts blauw. Wij waren ook één van de eersten die werkten met zeefdruk op aardewerk. Hoe dat moest, hebben we allemaal zelf uitgezocht want dat werd nog helemaal niet gedaan. In onze vrije tijd natuurlijk, niet in werktijd, die toen overigens ook nog op zaterdagochtend was. Als je fouten maakte, leerde je ervan: die fouten maakte je niet nog een keer.

Vroeger, zo'n jaar of veertig geleden, waren er in Gouda ongeveer honderdtwintig aardewerkfabrieken. Veel maakten het zogenaamde Gouds plateel, dat is een verzamelnaam voor glanzend en mat geglazuurd en gedecoreerd aardewerk.

Delfts blauw aardewerk is in feite ook een vorm van plateel. Het Goudse aardewerk was vermaard in binnen- en buitenland. Nu is er vrijwel geen fabriek meer over.

Onze fabriek is klein en overzichtelijk. Tegenwoordig werken mijn zoons mee in het bedrijf. Het is lekker knus, zo klein. Wij zijn flexibel, kunnen snel inspringen op nieuwe kansen. Wij maken relatiegeschenken, sportprijzen en speciale opdrachten voor de particuliere en de zakelijke markt.

Het is een heel mooi vak. Elke keer weer als er een stuk uit de oven komt, heb ik er veel plezier in. Het zou zonde zijn als dit vak zou verdwijnen. Dan is er niets meer over van de aardewerkgeschiedenis van Gouda. Een echte opleiding is er niet. Er is wel een soort instituut waar je kunt leren over aardewerk, maar veel van de kennis is niet vastgelegd. Je moet

het eigenlijk in de praktijk leren. Het is jammer dat er tegenwoordig zoveel regeltjes zijn, dat maakt het moeilijk om nu nog zo'n bedrijf te beginnen. Gelukkig kan ik het binnenkort overlaten aan mijn zoons René en Eric, die als laatsten met onze aardewerkfabriek in Gouda de eer van het Gouds aardewerk hoog houden.'

'Toen ik een jaar of zestien was ben ik in de leer gegaan bij de firma Roosje in Hindeloopen. Bij Roosje heb ik het Hindelooper schilderen geleerd van twee schilders, Jacob Ypma en Feike Kooi. Later ben ik voor mezelf begonnen en intussen doe ik het alweer vijftig jaar. Ik ben verreweg de oudste Hindelooper schilder en doe het nog elke dag. Je leert het niet zomaar, je moet er veel tijd in steken.'

Hindeloopen is een oude stad, groot geworden door de handel op de landen rondom de Oostzee en Amsterdam. De stad kreeg al in 1225 stadsrechten en is tot bloei gekomen door de handel in hout en stoffen. Het is moeilijk te zeggen uit welke tijd die typische schilderstijl stamt, want veel stukken werden vroeger niet gesigeneerd of gedateerd. Men versierde vooral tafels en kasten, maar ook de deuren van bedsteden. De kleuren en motieven werden een aparte schilderstijl. De krullen, bloemen en bladeren in de kleuren rood, blauw, wit en groen werden het kenmerk van het Hindelooper schilderen. In platenbijbels en prentenboeken werden de motieven gevonden. Het kostte een schilder jaren om deze schilderkunst goed in de vingers te krijgen. De bloeitijd van de stad Hindeloopen lag tussen 1650 en 1790. In die tijd zijn veel meubels met Hindelooper schilderwerk versierd.

Het schilderwerk is een deel van mezelf geworden. Het is prachtig werk, ik ben nooit een dag zonder plezier naar mijn werk gegaan. Ik heb ondertussen zelf ook een mooie verzameling antiek Hindelooper

schilderwerk verzameld en heb het uitvoerig bestudeerd. Ik kan de hand van verschillende schilders herkennen.

Ik wil graag de traditie doorgeven, we geven veel workshops, ook aan kinderen. Ik zou het verschrikkelijk vinden als het verdwijnt. Hindeloopen is toch met dit schilderwerk verbonden. We proberen ook wel nieuwe modellen te beschilderen en zo de schilderkunst levend te houden. Wij maken onze meubels niet zelf, wij hebben een aantal meubelmakers die onze modellen maken. Wij zijn natuurlijk schilders, geen meubelmakers.

Mijn zoon Pieter doet het ook alweer vijftiwintig jaar en is al de hele wereld over geweest om de Hindelooper schilderkunst te demonstreren. Maar ook in Nederland geven we regelmatig demonstraties, zoals in het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen en de Zaanse Schans. Toch merken we dat er nog veel onbekendheid is, niet alleen bij kinderen, maar ook bij volwassenen. Dat willen we graag veranderen.'

Hindelooper schilder

“Voor een goede ambachtsman is overal ruimte!”

Jack Biskop

voormalig Tweede Kamerlid CDA

‘Mijn belangstelling voor het ambacht komt door mijn werk in de Tweede Kamer, ik was woordvoerder beroepsonderwijs, met name voor jongeren. Heel veel jongeren kiezen tegenwoordig voor algemeen vormende vakken. Tegelijk is er binnen de samenleving heel veel behoefte aan ambachten, bijvoorbeeld aan schoenmakers en smeden.

Voor een deel is het een kwestie van imago. Heel veel mensen vinden het leuk om naar een echte bakker of een echte slager te gaan. Maar van je eigen kinderen wil je toch het liefst dat ze een intellectueel beroep kiezen, bijvoorbeeld accountant. Er is te weinig waardering voor het ambacht! Samen met Boris van der Ham heb ik in de Kamer voorgesteld om voor de ambachtelijke beroepen een meesters titel in te voeren, op zo’n manier kun je laten zien dat het echt iets voorstelt. In de CITO toets ligt teveel nadruk op intellectuele vaardigheden, in het onderwijs wil ik de vakvaardigheden beter waarborgen, ook voor de zogenoemde ‘kleine’ beroepen, zoals bijvoorbeeld voor metselaars die gebouwen restaureren en de metseltechnieken uit het verleden moeten beheersen.

Ambachten hebben soms nog steeds een knus maar knullig imago. Hollands vakwerk moet weer iets worden om trots op te zijn. Ik ben bezig met een televisiereeks waarin ik het publiek wil laten zien dat je trots kunt zijn op iets wat je met je handen gemaakt hebt en er ook goed je kost mee kunt

verdiene. Er is weer ruimte voor zelfstandig ondernemerschap. Als je maar een goed vak hebt geleerd want dan is het makkelijker om ondernemer te worden. Voor een goed vakman is altijd ruimte. We hebben in Nederland goed beroepsonderwijs, maar de maakberoepen worden nog te weinig gekozen.

Ook de creatieve ambachten waar UNESCO het over heeft zijn belangrijk. Ik noem het de ‘kleine’ ambachten, ambachten als houtsnijder, schrijnwerker en glazenier. Natuurlijk hoef je er daar geen vijftig per jaar voor op te leiden. Maar je moet wel zorgen voor een goede infrastructuur zodat ook de

vakkennis die verbonden is met deze ambachten behouden blijft. Er is zeker een markt voor. Ik begrijp UNESCO wel, vanuit cultureel opzicht is het van belang. Makkumer aardewerk Made in China is geen goed idee. Het zou ook jammer zijn als de laatste glazenier zou verdwijnen. Maar haal het vooral uit de museale sfeer! Erfgoed heeft toch al een wat stoffig imago. Het ambacht is belangrijk voor hier en nu.’

'Ik ben eigenlijk heel toevallig in het ambacht gerold. Op mijn zestiende ben ik vakantiewerk gaan doen in een sigarenfabriek in Kampen. Kampen stond in die tijd bekend om zijn sigarenfabrieken. Ik kom er zelf niet vandaan, maar uit een dorp in de buurt. Het vakantiewerk was niet heel leuk, dat was gewoon inpakken. Ik vond het wel altijd al lekker ruiken. Pas later, toen ik in de winkel van een andere, kleinere fabriek werkte, heb ik het vak geleerd van twee oude mannen die daar sigaren draaiden.'

Met de invoering van de tabakswet in 2002 veranderde er veel. Er mocht bijvoorbeeld geen reclame meer gemaakt worden. Veel sigarenfabrieken zijn toen failliet gegaan. Ik raakte mijn werk ook kwijt. Sindsdien geef ik zelfstandig demonstraties, want dat mag wel. Als je maar niet verkoopt, daar controleren ze heel streng op.

In Kampen is de sigarenindustrie in de achttiende eeuw opgekomen. Er waren veel sigarenfabrieken en heel veel thuiswerkers. Dan draaide het hele gezin mee. Dat was hard werken, want ze moesten zo'n 200 sigaren per dag draaien. De sigaren moesten allemaal even dik en goed recht gedraaid worden. Je moet goed weten hoe je het binnenwerk moet maken van kleine stukjes tabak en hoe je de wikkel eromheen moet doen. Vervolgens moet de sigaar geperst worden en dan afgemaakt worden met het dekblad, dat met Arabische gom geplakt wordt. Er zijn veel verschillende soorten sigaren, die hebben allemaal een andere samenstelling. In Kampen had je echte Hollandse sigaren, die worden nu bijna niet meer gemaakt.

Het zou heel jammer zijn als dit vak zou verdwijnen, het is toch een stuk historie. Niet alleen van Kampen, maar van heel Nederland, want je had hier veel tabaksindustrie. Niet veel mensen weten dat, maar Nederland staat in het buitenland nog steeds bekend om zijn sigaren.

Ik sta er wel voor open om het ambacht door te geven, ook al ben ik er tot nu toe nog niet zo mee bezig geweest. Het is wel belangrijk, anders verdwijnt al die kennis. Nu al weet bijna niemand meer het verschil tussen een Cubaanse sigaar en een Nederlandse. Misschien leer ik het mijn eigen zootje ooit nog wel, dat zou leuk zijn.'

Sigarenmaker

Tingieter

Ingrid van Delden- Blauboer

'Ik heb het vak van mijn vader geleerd, het is een echt familiebedrijf. Ik ben op mijn dertiende in de winkel begonnen en heb het altijd leuk gevonden. Mijn vader is een echte ambachtsman, hij giet nog steeds Oudhollandse tinnen producten. Ik maak meer miniaturen en sieraden. Wij hebben nog heel oude gietvormen in het familiebezit. De oudste gietvorm die wij nog gebruiken dateert van 1697. Gietvormen gaan lang mee, ze zijn als het ware het kapitaal van de tingieter.'

Ik heb mijn eerste vorm zes jaar geleden gemaakt. Er is geen opleiding voor het ambacht tingieter, maar ik doe het dagelijks en ik leer nog steeds. Bepaalde dingen die mijn vader maakt, lukken mij nog steeds niet. Gelukkig heb ik er ook de winkel bij, anders kun je van het ambacht niet leven. Maar dat betekent dat ik niet de hele dag tin kan gieten. In de winkel geef ik demonstraties door lepeltjes voor klanten te gieten. Dan vertel ik ze over het ambacht en de geschiedenis. Dit vak is mijn lust en mijn leven. Ik ben ermee opgegroeid en het is prachtig werk. Vooral in de Gouden Eeuw was er veel keukengerei van tin, zoals bestek, kannen en schalen. Op stil-

levens uit die tijd zie je veel voorwerpen van tin. Tin wordt bij ons gegoten in een mal van brons. Na het afkoelen wordt de mal opengemaakt en het tinnen voorwerp eruit geklopt. Daarna worden de randen bijgewerkt en begint het proces om het product af te werken. Daar gaat heel veel tijd in zitten. Als tin pas gegoten en afgewerkt is, glimt het alsof het zilver is. Om deze glans te behouden moet het één keer per

jaar gepoetst worden. In de negentiende eeuw is men steeds meer aardewerk gaan gebruiken voor schalen en kannen. Dat heeft het tin verdrongen.

Tin gieten moeten blijven bestaan, het hoort bij onze cultuur. Als wij ermee stoppen, blijven er niet veel mensen meer over die het nog op de traditionele manier kunnen, met oude gietvormen. Mijn eigen kinderen zijn nu nog te klein om het aan door te geven. Mijn vader heeft ook

wel leerlingen gehad, maar niet iedereen kan het leren. Je moet er gevoel voor hebben en veel tijd in willen steken. Wij zijn nu bezig om filmpjes over het ambacht op YouTube te zetten. We doen er alles aan om met onze tijd mee te gaan en het ambacht in ere te houden.'

'Ik ben de vierde generatie klompenmaker en heb het vak van mijn vader geleerd. Eerst mocht ik na school de slijpsteen draaien. Daarna boren, niet te veel, niet te weinig. Door het te doen, leer je het. Als je het gat in de klomp te diep boort, komt hij er door de zool weer uit. Dat moet je zelf leren aanvoelen, dat leer je niet in één jaar.'

Toen ik dacht dat ik het wel in mijn vingers had, maakte ik een paar klompen en liet ze aan mijn vader zien. Die reageerde met: 't Lijkt wel.' Als ik dat paar naast een paar leg dat ik nu maak, denk ik: nu kan ik het pas. Vroeger had je meer tijd om te leren. Toen mijn vader met zijn broers een klompenbedrijfje had, deed de ene broer het grove werk, de andere het fijne, ieder zijn eigen deel. Zo kon je er rustig in groeien.

Elke streek, elk beroep en zelfs elk geslacht had zijn eigen klompen. Er waren klompen voor doorde-weeks en voor de zondag. Hout was altijd wel voor handen, zeker vroeger. Veel boeren maakten in de winter klompen, als bijverdienste. Rond 1900 liep iedereen in Europa nog op klompen, maar in Nederland is dat vrij lang zo gebleven. Pas na 1945, toen de leren schoenen goedkoper werden, zijn de mensen overgestapt op schoenen.

Het gereedschap is niet veel veranderd en ook de vorm van de klomp bleef ongeveer hetzelfde. Het is een mooi, natuurlijk product. Het maken van klompen geeft me vrijheid, om te ontwerpen, om eigen baas te zijn. Ik reis door de hele wereld om demonstraties te geven en voel me een beetje een ambassadeur van Nederland.

Ik leer het mijn zoon, net als mijn vader mij. Dat is nog best moeilijk. De vorm van een klomp kan iedereen wel maken. Maar een klomp waar je echt op kunt lopen, dat kun je niet zomaar. Ik vind het belangrijk dat het ambacht blijft bestaan, dat kinderen zien hoe je met betrekkelijk eenvoudig gereedschap iets kunt maken zonder computer. Het zou toch zonde zijn van de kennis als zoiets zou verdwijnen. De klomp is nota bene de icoon van Nederland! Er zijn veel vooroordelen, dat het schoeisel voor armelui of boeren is, dat het zwaar loopt. Niets van waar! Trek kinderen een paar klompen aan en ze lopen er zo op weg. Nog goed voor de voeten ook.'

“De geschiedenis met de toekomst verbinden”

George Kruithof

bestuurder van vakbond De Unie

‘Als belangenbehartiger / bestuurder van De Unie ben ik verantwoordelijk voor de metaalsector en onderhandel bijvoorbeeld over de cao’s in de technische sectoren. De beroepen waar je aan moet denken zijn bijvoorbeeld installateurs, loodgieters, koperslagers, goud- en zilversmeden en allerlei werk in de metaal dat vroeger door de smid werden gedaan maar nu door draaiers en frezers. In de metaalsector zit heel veel precisiewerk. Alles in totaal is het een belangrijke sector, waarin ongeveer een half miljoen mensen werken. In de techniek zitten veel hooggekwalificeerde banen.

De Unie geldt een beetje als een witte boorden vakbond, een bond voor het middenkader en voor hoger personeel. Bij ambachten wordt vaak gedacht aan LBO of MBO. Dat er ook heel veel HBO beroepen onder schuil gaan, wordt nog wel eens vergeten. Het is iets wat wij ook hebben ingebracht in het SER advies over ambachtseconomie, dat in juni is verschenen.

Zorgpunt is dat er heel veel maakwerk tegenwoordig naar lagelonenlanden gaat, eerst naar landen als Tsjechië en tegenwoordig zelfs naar bijvoorbeeld Cambodja. Het is lastig om te voorkomen. De grote ondernemingen gaan voor snelle winst en denken alleen aan de korte termijn. Voor Nederland is dat een groot verlies. Nieuwe ideeën ontstaan vaak vanuit de vingers. Daarom hebben we de ambachten hard nodig om inspiratie te

krijgen voor vernieuwing. Ambachten houden de innovatie op gang. Als de productie niet meer hier plaats vindt, dan verlies je een heleboel, een hele wereld zelfs.

Omgekeerd merk ik dat er weer heel veel behoefte is aan hooggekwalificeerde technische beroepen. We hebben de ambachtsmensen nodig en er dreigt nu al een tekort. Daarom ben ik zo blij met TechniekTalent.NU dat als doelstelling heeft om meer instroom te krijgen van jongeren in de technische beroepen. Ook het organiseren van beroepenwedstrijden past in het enthousiasmeren van jongeren. De besten mogen meedoen aan de Europese en aan de Wereldkampioenschappen. Als je daar rondloopt

dan zie je alle beroepen waaraan jonge mensen in wedstrijdverband kunnen deelnemen, van kappers tot vliegtuigbouwers, van koperslagers tot ruitinzetters. Het is een belangrijk middel om jongeren te motiveren om de techniek in te gaan. Het ambacht heeft absoluut een toekomst.

Ook het UNESCO perspectief kan ons helpen. Het verbindt de geschiedenis met de toekomst. Heel veel ambachten hebben een grote geschiedenis, denk maar aan de koperslagers en de goud- en zilversmeden. Het zijn beroepen die nog steeds worden beoefend. Bij jongeren kweekt het een besef dat alles een oorsprong heeft.’

'In de tweede helft van de negentiende eeuw was het de gewoonte dat mannen op Walcheren en Zuid-Beveland een mes met een mooi besneden heft, een paeremes, hadden. De naam is afkomstig van de twee paardjes als bekroning van het heft. In de streekdrachten was er voor het mes een speciale lange smalle zak aan de buitenkant van de broekspijpen. Natuurlijk wel op zo'n manier dat het versierde heft eruit stak, zodat je ermee kon pronken. Het was een beetje zoals een mobiele telefoon nu, als je er niet één had, hoorde je er niet bij.'

Bij mensen waar ik aan huis kwam, lag zo'n mooi mes op het dressoir. Elke keer als ik dat zag, dacht ik: 'Wat die man kan, dat kan ik ook.' Dus ben ik die afbeeldingen na gaan tekenen en uit gaan snijden. Dat is ondertussen alweer zo'n vierendertig jaar geleden.

Ik heb het mezelf geleerd en het is mijn passie geworden. Het paeremes maken werd vroeger veel door boerenknechten gedaan, in hun vrije tijd. Maar er zijn ook mensen geweest die er hun nevenberoep van gemaakt hebben. Dat waren echte kunstenaars en voor zo'n mes betaalde men fors. Het paeremes zoals wij dat nu kennen, met de paarden bovenop, is het einde van een lange evolutie.

Toen ik ermee begon, viel alles op zijn plaats. Het paste ook in mijn milieu, mijn vader was een boerenarbeider en heeft het echte oude boerenleven nog meegemaakt. Ik heb oude motieven uitgesneden, maar ik heb ook veel nieuwe motieven in paeremessen verwerkt. Ik wil er alles over weten. Ik heb ondertussen een prachtige collectie volkskunst, waaronder veel gesneden palmhouten mesheften. Dat is voor mij nog altijd een belangrijke inspiratiebron. Het is een soort verliefdheid, ik krijg het er warm van. Je zou kunnen zeggen dat het een redelijk belangrijke plaats in mijn leven inneemt. Het is echt iets van Zeeuwse oorsprong, deel van een traditie. Er is nog steeds vraag naar. Ik kom er nauwelijks aan toe om een mes voor mezelf te snijden, ik werk voornamelijk in opdracht.

Ik zou mijn kennis wel willen doorgeven. Ik heb verschillende teksten geschreven over het boerenzakmes bij de Zeeuwse streekdracht en hoe je zo'n zakmes maakt. In de laatste paar jaar zijn er wat meer mensen bezig gegaan met het maken van paeremessen. Men voorspelde ooit dat het paeremes snijden zou uitsterven, maar dat is nog steeds niet gebeurd.'

Paeremessnijder

Papierknipper

Marjan Draaisma

'Ik ben begonnen met papier knippen door de moeder van een schoolvriendinnetje van mijn dochter. Het fascineerde me. Ik ben naar een cursus gegaan en ben nooit meer gestopt met papier knippen. Ik doe het nu al dertig jaar. Ik heb geen les meer, maar ben lid van een knipkring. In de winter komen we zo'n zes keer bijeen om met elkaar te knippen. Dan doen we een opdracht en praten daarover. In de zomer is het stiller, dan doe je meer iets voor jezelf.'

Ik woon in West-Friesland en misschien is deze streek wel meer een plek voor tradities. Als er iemand trouwt of jubileert, wordt er vaak een erepoort opgericht voor het huis. De meeste mensen hangen er een gekocht kartonnen schild boven, maar ik maak er een met de hand geknipt bord van, dat is toch wat persoonlijker.

Veel landen kennen een lange traditie van papierknipkunst, zoals China, Zwitserland of Frankrijk. Het papier knippen in Nederland bestaat ook al lang. Sinds de uitvinding van het papier en vooral de verbetering van de schaar was het een kunst, die door velen beoefend werd. In de zeventiende eeuw had men een heel verfijnde techniek en was het heel populair, vooral bij de gegoede burgerij. Iedereen kent wel de silhouetten van gezichten die tegen een donkere achtergrond zijn geplakt of de symmetrische voorstellingen. Maar er is ook veel papierknipwerk gemaakt ter ere van een geboorte, huwelijk of jubileum. In de Gouden Eeuw werden er voor papierknipkunst soms duizelingwekkende

bedragen neergelegd, soms nog meer dan voor een schilderij van Rembrandt.

Ik zou graag zien dat papierknipkunst wat meer aandacht kreeg. Het leuke van papier knippen is dat iedereen het kan doen, jong en oud, van heel simpel tot heel ingewikkeld. Het is leuk op elk niveau en iedereen kan zich er op zijn eigen manier mee uiten. Een stukje papier is er altijd wel in de buurt en je maakt er gemakkelijk iets moois van.

Ik wil dit graag bewaren voor de toekomst. Maar naast het feit dat het cultureel erfgoed is, is het ook heel leuk om te doen. Als mijn kleindochter van tweeënhalf bij me is, vraagt ze meteen: 'Oma, gaan we knippen?' Ze heeft haar eigen schaar al. Zo geef ik mijn ambacht door aan de volgende generatie.'

Angisabinder

Willy Esajas

'Van jongsaf heb ik mijn moeder angisa zien binden. De angisa, de hoofddoek van Afro-Surinamers, kan op verschillende manieren gebonden worden. Mijn moeder deed dat ook wel voor familieleden. Als kind kregen we een mooi gebonden angisa op voor Keti Koti op 1 juli, de feestdag waarop de afschaffing van de slavernij door Nederland in 1863 gevierd wordt in Suriname.'

Het stijven en vouwen van de angisa werd in Suriname van moeder of grootmoeder op de volgende generatie doorgegeven. Soms kregen de mensen een paar centen voor het binden, meer als tegemoetkoming dan dat ze ervan konden leven. Men noemt het angisa 'binden', maar eigenlijk is het 'vouwen'. De doek, die minimaal één vierkante meter is, wordt stijf gesteven. Vroeger gebeurde dat met een mengsel van cassavepap, dat *gomma* genoemd werd. Daardoor wordt de doek heel stijf en kan deze beter gevouwen worden. Het dragen van angisa's is meegekomen uit Afrika en heeft zich in de slaventijd ontwikkeld tot een manier om in

het geheim te communiceren. De hoofddoek moest het haar bedekken, want de slavinnen mochten niet met onbedekt hoofd lopen. De eerste angisa's werden zonder spelden gevouwen, maar naarmate er meer variaties kwamen, werd er ook meer gebruik gemaakt van kopspelden. De angisa hoorde samen met de *koto* en de *jakie* tot het traditionele gewaad van Afro-Surinamers.

De bindwijzen werden gebruikt om boodschappen door te geven. Zo zijn er speciale bindwijzen voor de aankondiging van geboorte, dood en huwelijk, maar ook voor een feest of om afspraakjes te regelen. De Afro-Surinamers in Nederland hebben een tijd geen angisa gedragen. De laatste jaren is het weer in opkomst. Tegenwoordig is het een onderdeel van de Afro-Surinaamse cultuur, waar mensen trots op zijn. Iemand die veel van de bindwijzen en hun betekenissen weet en zelf ook angisa's bindt is Dino Burnett.

Tegenwoordig veranderen de bindwijzen nog steeds, worden als het ware gemoderniseerd. Die variaties zijn goed, ze bestaan naast de traditionele bindwijzen. Dit is ook vaak de inbreng van de jongeren. Het angisa binden moet blijven bestaan, het is onderdeel van belangrijk erfgoed. Ik ben er trouwens niet bang voor dat het verdwijnt, maar mensen kunnen wel de betekenissen vergeten. De kennis moet doorgegeven worden. Mijn nichtje van vijf kreeg laatst ook een *koto dansi*, speciaal om mee te dansen. In Suriname zeggen we: 'Zien doen, laat doen', zo geven we het door.'

'Ik ben als jongen al in de keramiek gaan werken, in verschillende keramiekkabrieken in Gouda. Als zestienjarige deed ik het gieten en afwerken van het aardewerk, maar nooit het schilderen. Soms keek ik op de schilderzaal hoe de schilders het deden. Maar al die recepten voor de samenstelling van de verf waren geheim. Toen later veel fabrieken moesten sluiten, zijn die recepten verdwenen.'

In 1987 ben ik zelf met mijn broer begonnen met keramiek, wij leverden halffabricaten. Toen ben ik in mijn vrije tijd uit gaan zoeken hoe de schilders het plateel schilderen deden. De samenstelling van de verf en de techniek moest ik opnieuw ontdekken. Nu kan niemand in Nederland het meer maken, behalve ik. Ik leer in principe nog steeds, want alles steekt erg nauw: hoe lang het product in de oven gaat, wat de juiste temperatuur is. Anders kun je er niet op schilderen. Het is nu echt mijn passie.

Het woord plateel staat voor een bepaald soort keramiek dat al in de zeventiende eeuw bekend was. Het is aardewerk dat meerdere keren moet worden gestookt. Eerst wordt het geglazuurd en gebakken op 810 graden, dan wordt het geschilderd en gebakken op 1240 graden. Pas dan is het product klaar. In Nederland waren veel plateelbakkerijen, zoals in Delft, Gouda, Rotterdam en Makkum. De fabrieken maakten niet alleen gebruiks-aardewerk, maar ook sieraardewerk. Vooral aan het begin van de twintigste eeuw werd er veel jugendstil- en art deco-aardewerk van hoge artistieke kwaliteit

gemaakt. In de loop van de twintigste eeuw kregen de plateelbakkerijen zware concurrentie van goedkoop, buitenlands aardewerk en zijn er veel bedrijven gesloten. Het meeste plateel dat nu nog wordt gemaakt, is met een transfer machinaal vervaardigd.

Als je weet hoeveel werk er in een stuk plateel aardewerk zit voordat het af is, dan begrijp je waarom het tegenwoordig niet meer te betalen is. Als je het zelf wilt doen, is het een kostbare geschiedenis: je hebt een spuitcabine nodig en dure grondstoffen. De meeste mensen hebben dat er niet voor over. Voor mij is het nu een hobby, maar wel een belangrijke. Ik steek er veel tijd in, wil er alles over weten en lezen. Daarnaast ben ik ook al een paar jaar bezig met het schrijven van een boek over hoe het gemaakt wordt. Ik zou het zonde vinden als het verloren gaat, daarom zet ik me in om de kennis door te geven.'

Plateelschilder

“Laten zien dat ambachten relevantie hebben voor vandaag”

Ellen Vandenbulcke

*landelijk expertisecentrum voor cultureel erfgoed
Tapis plein (Vlaanderen)*

‘Tapis plein heeft er altijd naar gestreefd om het publiek op een actuele manier te laten participeren in erfgoed. In de UNESCO conventie Immaterieel Cultureel Erfgoed wordt erfgoed gezien als levende materie die door de gemeenschap wordt doorgegeven aan de toekomst. Hierdoor hebben wij er een focus bij gekregen.

In Vlaanderen worden ambachten vaak nog geassocieerd met traditionele ambachtsmarkten. Maar je kunt ambachten ook bekijken vanuit een ander perspectief. Tegenwoordig is het de trend dat ambachten druk beoefend worden in de hobby-sfeer, zoals bijvoorbeeld het handwerken. Maar ook designers tonen een hernieuwde aandacht voor ambachten als bron van inspiratie. Er is een hype rond alles wat handgemaakt is. Het is puur, eerlijk en authentiek. Natuurlijk kun je hier allerlei vraagtekens bij zetten en de trend is misschien niet meer dan een voorbijgaande mode. Maar we kunnen er ook op mee surfen, als een manier om weer aanknoping te vinden bij een breed publiek en zo de beeldvorming rond ambachten te wijzigen. Tapis Plein heeft sinds 2009 het laboproject Quartier Bricolé lopen in Brugge, een project rondom ambachtelijk design en creatief ondernemerschap. In dit project verbinden we ambachtelijk design met stadsontwikkeling. We willen Brugge profileren als de stad van baanbrekend vakmanschap, met niet alleen een lange ambachtelijke traditie, maar ook allerlei hedendaagse ontwik-

kelingen zoals bijvoorbeeld op het terrein van letterbeeldhouwen of culinaire cultuur. Als je enkel het beeld van het romantische Brugge cultiveert dan blijf je verder leven in de middeleeuwen. We willen vooral laten zien dat er ook nieuwe zaken gecreëerd worden in deze stad en zetten daarom in op innovatie. Hoe kunnen we designers in de stad een broedplaats aanbieden? Omgekeerd willen we de designers laten leren van de skills van de ambachtsmensen. We willen de vonk doen overslaan en de dialoog aanwakkeren. We willen vooral laten zien dat de ambachten relevantie hebben hier vandaag. Daarom beperken we het niet tot alleen erfgoed, maar kijken ook naar het belang voor andere sectoren, zoals het onderwijs en de economie. Als je ambachten enkel benadert vanuit de erfgoedhoek, dan bekijk je het eigenlijk te eng. Je moet de ambachten zien in te bedden in de samenleving als geheel. Het is belangrijk dat een breed publiek inziet dat ambachten een rijke voedingsbodem zijn voor vernieuwing. En dat ook bijvoorbeeld bedrijven er hun voordeel mee kunnen doen.

Onlangs organiseerden wij een inspiratiedag over ‘Ambacht en

Innovatie. Nieuwe perspectieven voor ambachten!’ We wilden daarmee aantonen dat ambachtelijke technieken een tool voor designers kunnen zijn en een belangrijke inspiratiebron voor innovatie. Er werd gesproken over experimenten met allerlei nieuwe technieken en materialen. Unfold vertelde bijvoorbeeld over hoe ze de traditionele pottenbakkerstechniek naar nieuwe 3D technieken hebben omgevormd. Productvernieuwing is ook belangrijk, maar op deze inspiratiedag stonden vooral techniek- en materiaalinnovatie centraal.’

Strovlechter

Dini Gerding

De eerste keer dat ik strovlechtwerk zag, was ik verkocht. Het fascineerde me meteen. Ik heb een boekje gekocht, want ik had het idee dat ik het mezelf wel kon leren. Dat was niet zo. Een tijd later las ik een advertentie waarin mensen gezocht werden die stro vlechten wilden leren 'om het door te geven aan anderen'. Dat wilde ik wel, dus heb ik die cursus gevolgd. Dat is zo'n dertig jaar geleden en ik ben het altijd blijven doen.

Die cursus werd gegeven door mevrouw Bakker-Boekel uit Delfzijl. Van haar heb ik de fijne kneepjes van het vak geleerd: dat je altijd mooi materiaal moet gebruiken en hoe je dat herkent, maar ook hoe er geoogst wordt, wanneer je moet oogsten, hoelang het stro moet worden geweekt. Kortom, alles wat belangrijk is voor het vlechten met stro.

Het maken van oogstsymbolen om Ceres, de godin van de aarde en het koren, gunstig te stemmen, is duizenden jaren oud. Het stamt waarschijnlijk uit Mesopotamië en heeft zich van daaruit verspreid. Het stro vlechten wordt nog steeds in veel landen beoefend, bijvoorbeeld in Engeland. In Nederland is er helaas niet zoveel meer van terug te vinden. Je hebt nog wel het Stöpelhaene, een oogstdankfeest in Salland, dat gevierd wordt aan het einde van de roggeoogst.

Stro vlechten is een deel van mij geworden. Als ik iets zie, denk ik onbewust altijd: 'Kan ik dat vlechten?' Stro is zo'n mooi product, het is levend materiaal. Elke soort is anders, zelfs elke oogst is weer anders. Je kunt stro vlechten met verschillende soorten grassen en granen. De strovlechters in Nederland hebben zich verenigd in de Corn Dolly Kring, die cursussen en contactdagen organiseert. Elk jaar is er een ander thema. Zo blijft de traditie van het vlechten leven, ook al zijn het niet puur de traditionele oogstsymbolen die worden gevlochten. Er is ook ruimte om eigen ideeën uit te werken.

Ik zou het mooi vinden als de kunst van het stro vlechten zou blijven bestaan. Het heeft zo'n lange historie, met mooie verhalen en het leeft over de hele wereld. Stro heeft ongekende mogelijkheden, het is prachtig materiaal om mee te werken. Door demonstraties, cursussen en gastlessen op scholen probeer ik de techniek en de geschiedenis van het stro vlechten door te geven. Mijn kinderen tonen belangstelling voor mijn strovlechtwerk, mijn kleinkinderen vinden het leuk om af en toe eens te vlechten, maar ik denk niet dat ik binnen mijn familie opvolgers heb.'

Bas den Herder

'Als kind was ik altijd al dingen aan het maken, ik heb techniek ook altijd interessant gevonden. Ik vond: als je iets maakt, dan kun je net zo goed iets moois maken. Zo is de esthetiek erbij gekomen. Als ik bijvoorbeeld iets had gekocht wat ik niet mooi of handig vond, dan vermaakte ik het zelf. Toen ik op de technische school leerde lassen, kwam er een heel arsenaal aan mogelijkheden bij. Inmiddels heb ik een bedrijf Den Herder Production House (dhph) waar naast het werk van Maarten Baas ook producten van andere designers gemaakt worden.'

Ik heb altijd al een voorliefde gehad voor techniek, het is een bepaalde logica die me aantrekt. Zo hebben we de 'Analog Digital Countdown Clock', de

aftelklok voor de heropening van het Rijksmuseum gemaakt, maar ook een hele serie meubels van klei of gesculptuurde kasten. Wij bekijken hoe we een idee van een ontwerper kunnen uitvoeren op een simpele manier. Het is het hele proces dat ik doe: het bedenken, berekenen, regelen, met alle partijen praten, de pr. Ik kom de laatste tijd eigenlijk nog maar weinig toe aan het echte maken, maar ik haal mijn energie er indirect nog steeds uit. Het feit dat je een product kunt maken dat mensen raakt, is je bestaansrecht. Het leven van ieder mens wordt mooier als hij omringd is met mooie dingen.

Metaal blijft mijn liefde, hoewel ik ook met andere materialen werk. Het is pure makerspassie die ik heb, ik ben helemaal op realiseren gericht, ben een generiek maker. Ik ben geen purist, 'everything goes'. Bij mij is het een combinatie van veel technische kennis en vooral heel veel boerenverstand.

Dit soort technische vakken en kennis moeten zeker blijven bestaan. Het is jammer dat veel scholen hier zo weinig aandacht aan besteden. Er is ook heel veel kennis van eerdere generaties, het zou stom zijn om daar niet van te leren. Van daaruit kom je weer op nieuwe wegen, nieuwe oplossingen. Ik vind dat iedereen de mogelijkheid moet krijgen om de behoefte om te scheppen uit te voeren. In onze studio hebben we ook stagiaires van verschillende academies. Op persoonlijk vlak leer je het meest van de kritiek van anderen, in technische zin leer je het meest van de ontwikkeling van anderen.'

'In mijn tijd als student op de pedagogische academie had ik een project over de Rijn. Ik heb mezelf toen met behulp van een boekje geleerd papier te scheppen. Sindsdien ben ik ermee doorgedaan. De basishandelingen van het papierscheppen heb je vrij snel onder de knie, maar het duurt een paar jaar voordat je het in je vingers hebt. Dan pas krijg je het gevoel welke grondstoffen welke kwaliteiten aan het papier geven. Ik heb met veel verschillende grondstoffen gewerkt: met oud papier, hout en planten. Binnenkort ga ik met bamboe experimenteren. Elke keer ontmoet je weer iets nieuws.'

Het maken van papier is niet erg oud in vergelijking met pottenbakken of weven. Het is rond 105 na Christus in China uitgevonden. Het duurde tot de zestiende eeuw voordat in Nederland de eerste papierfabrieken kwamen. Nu zijn er twee molens over die nog produceren, een waterradmolen in Loenen en een windmolen in Westzaan. Een grote maalbak, die het hele proces eenvoudiger heeft gemaakt, is een Nederlandse uitvinding, met de naam De Hollander. Er is veel water nodig bij het maken van papier, een kilo droge stof heeft honderd liter water nodig. Dan krijg je ongeveer 150 vellen A4-papier. Een papierfabriek stond dus altijd in de buurt van stromend water. De meeste stonden in Noord-Holland en op de Veluwe.

Voor mij is papier scheppen iets heel bijzonders, bijna therapeutisch, zo mooi. Ik ben er later achtergekomen, dat één van mijn voorouders in de

negentiende eeuw een papierfabriek in Apeldoorn had. Dat wist ik niet. Ik heb zelf een boekenkast vol boeken over papier scheppen. Veel antiquarische boeken, ook veel buitenlandse want er is niet zoveel in het Nederlands. Ik ben zelf ook bezig met het schrijven van een boek erover, het hele proces, allerlei soorten papier en de grondstoffen.

Ik vind het belangrijk dat dit ambacht doorgegeven wordt. Niet alleen dit ambacht trouwens. Het is jammer dat aan ambachten in het huidige onderwijs zo weinig aandacht besteed wordt. Je kunt zoveel voldoening halen uit het scheppen van mooie dingen. Het is heel bijzonder dat je die met je handen kunt maken. Ik geef veel workshops en cursussen. Om een gezonde, stevige volwassene te worden is het belangrijk dat je met je hoofd, hart en handen kunt werken. Dan kun je bewuste keuzes maken uit eigen ervaring en een volledig persoon worden. Daarom vind ik ambachten zo belangrijk.'

Papierschepper

Mandenvlechter

Esmé Hofman

'Ik heb het ambacht geleerd in Duitsland, op een beroepsopleiding voor manden vlechten. In Nederland was de opleiding in 1969 gesloten. Er worden wel cursussen gegeven, maar er is geen vakopleiding meer. Vroeger werd het ambacht van vader op zoon doorgegeven. Ik heb de liefde voor het handwerk van mijn ouders overgenomen. Zodra ik aan mijn eerste cursus manden vlechten begon, wist ik: dit is het helemaal voor mij, hier wil ik meer over leren. Ik ben van Rotterdam naar het noorden verhuisd, omdat daar meer ruimte is om een atelier te beginnen.'

Ik heb het gevoel dat ik deel ben van een hele lange traditie, vooral met het fijnscheenwerk. Dat is heel fijn vlechtwerk, van gespleten en geschaafde wilgentenen. Ze weten niet precies hoe oud het is, maar waarschijnlijk is deze manier van vlechten meegekomen met de schepen van de VOC naar Nederland. De manden van bamboe en rotan uit Indië waren op die wijze gevlochten. Die materialen waren er niet in Nederland, dus werd er naar alternatieven gezocht.

Ik ben één van de weinigen in Nederland die deze techniek beheersen. Het is heel edel werk. Ik maak doosjes, schalen of tasjes, met zo'n stuk ben ik rustig honderd uur bezig. Dat maakt het natuurlijk ook duur, daarom wordt het bijna niet meer gedaan. Ik ben in Nederland de enige die het fijnscheenwerk nog beroepsmatig uitvoert. Daarnaast zijn er in Nederland nog maar een paar vlechters die met hele wilgentenen maatwerk kunnen maken. Voor mij is

vlechten een belangrijk deel van mijn leven, het is een passie. Als ik een tijd niet heb gevlochten, mis ik het. Naast het oude, traditionele vlechtwerk doe ik ook veel aan nieuwe, modernere varianten. Dan werk ik met plastic, kranten of andere materialen. Ik werk veel samen met kunstenaars en ontwerpers en geef workshops om mijn kennis door te geven.

Ik vind het belangrijk dat vlechten en andere ambachten blijven bestaan in de toekomst. Ik denk dat het voor veel jongeren goed zou zijn als ze meer mogelijkheden zouden hebben om met hun handen te werken. Op dit moment is er in Nederland geen opleiding voor. Ik merk wel, dat de vraag toeneemt. Er zijn veel toepassingen voor vlechtwerk, het is heel duurzaam. Zelf zou ik het leuk vinden als mijn dochters er ook mee doorgaan. Mijn dochter van vijf beheerst de vaktaal al en is veel bezig met haar handen, net als haar ouders en grootouders.'

“Het
traditionele
ambacht is
de basis”

Arjo Klamer

hoogleraar in de economie van de kunst en cultuur aan de Erasmusuniversiteit in Rotterdam en initiator van een internationaal onderzoek naar de ambachtscultuur in verschillende landen, waaronder Japan, Italië en Duitsland

‘Niets bevordert de ambachtseconomie zozeer als de vraag naar kwaliteit. Het gaat om de waardering voor de kwaliteit van het ambacht. Als ambachtsman moet je je onderscheiden, dat doe je door kwaliteit en door het verhaal dat je kunt vertellen. Als professor ben ik een man van het hoofd. Maar ik besef inmiddels dat ik een beperkt inzicht had in het werken met de handen. In het onderwijs ligt vaak nog de nadruk op de cognitieve vakken. Maar je hebt ook slimheid met de handen.

Voor ambachtsmensen is de kwaliteit van wat ze maken heel belangrijk. Maar je hebt ook zo iets als de ontvanger: die moet ook de kwaliteit zien. Een pleidooi voor de ambachtseconomie is daarmee automatisch ook een pleidooi voor een herwaardering van de ambachtscultuur.

In landen als China en Japan staat het traditionele ambacht in hoog aanzien. Volgens hen heeft men in het westen deze basis verwaarloosd, dat is een fout die zij niet willen maken. Ze kijken naar ons en zien hoe het niet moet. Het traditionele ambacht is de basis! Voor ons is de vraag: hoe kunnen we de basis weer terug krijgen. De traditionele ambachten hebben we verwaarloosd, een herwaardering van de eigen geschiedenis is noodzakelijk. Gelukkig is er sprake

van een kentering. De tentoonstelling Hand made in Boijmans van Beuningen is een indicatie dat de elite weer meer waardering krijgt voor het ambacht.

In landen als Japan en Italië is er niet alleen veel behoefte aan wat mooi is. Het ambacht staat ook middenin de samenleving. Natuurlijk wordt er ook in Japan veel machinaal vervaardigd. Maar als je bijvoorbeeld trouwt, dan trouw je in een handgemaakte kimono, die door een ambachtsman is gemaakt. De kwaliteit van de handgemaakte kimono wordt door iedereen gezien. De Italianen waarderen het ook. Zij zijn bijvoorbeeld sterk in het restauratieambacht. Daarvoor moet je het oude ambacht goed beheersen.

Hoe kun je in Nederland een omslag bereiken? Dat gaat niet plotsklaps, dat vergt een mentaliteitsverandering. Aan alles kan je echter zien dat de elite aan het schuiven is. Dat zie je aan de tentoonstelling in Boijmans Van Beuningen, maar ook aan de verhalen in kranten als de NRC. De mensen staan er nu meer open voor, omdat er een grote leegte was ontstaan. Ook kunstenaars en designers staan er meer voor open. Er is een groeiende fascinatie voor het maakproces. Ook het verhaal is weer belangrijker en dat verhaal zit in het erfgoed. We moeten weer oog krijgen voor wat het voor ons heeft betekend. Het gaat om de kwaliteit van de samenleving.’

Koperslager

Jan Janssen

'Het ambacht van koperslager heb ik op mijn achttiende geleerd van een oude baas van achtenzeventig. Hij zei: 'Jantje heeft het gevoel.' Zijn eigen zoons hadden dat niet. Op de ambachtsschool vond ik het zinkwerk en koperwerk al leuk, maar daar was het heel beperkt. Je kon wel dingen van zink maken, maar koper was te duur. Ik heb veel geleerd van die oude baas, oud koperwerk restaureren, nieuwe dingen maken, inventief bezig zijn. Ik heb me ook verdiept in de historie en architectuur.'

Later heb ik een loodgietersbedrijf gehad en ben van zink overgegaan naar koper. Ik heb een doopvont uit 1400 gerestaureerd, voorzien van een heel nieuw binnenwerk. Dat is zelfs op postzegels afgebeeld. Ik werk vaak voor kunstenaars, maar restaureer ook veel en maak ook koperen daken en koperen torens.

Vroeger werd koper veel gebruikt voor potten en pannen. Het kwam in de oudheid al voor, de Egyptenaren gebruikten het bijvoorbeeld ook. De tech-

nieken die men kende in de Gouden Eeuw worden nu nog steeds gebruikt, maar er komen natuurlijk ook nieuwe technieken bij. Ik heb me altijd in de historie verdiept, dan wordt een vak interessanter. Op Urk en Marken, en in Volendam bijvoorbeeld, werden de dakgoten gebruikt als drinkwatergeleiding. Het regenwater werd opgevangen in regentonnen en als drinkwater genuttigd, want al het andere water dat er was, was zout.

Ik heb nooit een ander vak geleerd, ik was hier al van jongs af in geïnteresseerd. Ik wilde het ook per se leren in een klein bedrijf, daar leer je veel meer. En ik wil mijn kennis nu weer uitdragen en doorgeven. De laatste veertig jaar is er geen opleiding meer in koper, zink en lood. Daarom heb ik, samen met een beleidsmedewerker van de branche organisatie Uneto-VNI een vakgroep, genaamd Metalen Dakdekkers Gilde, opgericht. We hebben ervoor gezorgd dat er een rijkserkende opleiding is gekomen. Door heel Nederland hebben we dertig heel gemotiveerde leerlingen per jaar. Het is ook een mooi vak, je bent vaak buiten bezig, heel inventief en creatief.

Ik wil graag kinderen het vak bijbrengen, je kunt er nooit vroeg genoeg mee beginnen om kennis te maken met techniek. Je moet de materialen aanvoelen, het gaat om emoties. Het is zo mooi om je brood te verdienen met wat je leuk vindt. En als je met dit soort dingen bezig bent, houd je de historie levend voor de toekomst.'

'Het Friese houtsnijwerk werd vroeger van vader op zoon doorgegeven. Er is niet veel over geschreven, het leren gebeurde vooral in de praktijk door goed te kijken en het veel te doen. Bij ons thuis stond veel Fries houtsnijwerk van mijn grootvader en die motieven ging ik op een gegeven moment namaken: sterren, rozetten en geometrische vlechtfiguren.'

Die bijzondere motieven bepalen of houtsnijwerk 'Fries' is of niet. Daarin is trouwens ook een duidelijke verwantschap met de Keltische en Vikingkunst uit Noordwest-Europa te herkennen. Je zou kunnen zeggen dat ik mezelf het ambacht geleerd heb, maar ook dat ligt in de lijn van de traditie. Vroeger leerde men het ook vooral door het veel te doen.

In vroeger tijden werd het houtsnijwerk meestal door boeren en schippers gemaakt in de wintermaanden, als er buiten weinig werk was. Het is een lange traditie die verteruggaat, al valt niet meer precies te achterhalen hoe oud het is. Veel motieven

hebben een symbolische betekenis. Zo staat de gevlochten toverknoop symbool voor de eeuwigheid en het zonnerad dat vaak in het midden staat, is de oorsprong van het leven.

Ik vind het leuk om dit te doen, niet alleen om met mijn handen te werken en als kunstenaar bezig te zijn, maar ook omdat het iets is wat mijn voorouders al deden. Het is echt een stukje volkscultuur. Ik werk graag mee aan het doorgeven van zo'n oude traditie. In diverse musea zijn voorwerpen te vinden met Fries houtsnijwerk, sommige dateren al uit de zeventiende eeuw. Hoewel de motieven en de terugkerende symmetrie niet altijd ingewikkeld zijn, is elk stuk toch weer een uitdaging want de houtsnijder kerft elk ontwerp ook zelf. Alles wordt eerst getekend en uitgemeten en daarna uitgesneden.

Er is niet veel vastgelegd over de kerfsnedetechniek, pas vanaf de negentiende eeuw zijn er tekeningen bekend. Ik vind het belangrijk om de kennis over het Friese houtsnijwerk vast te leggen en door te geven, zodat toekomstige generaties het ook kunnen leren. Daarom heb ik een instructie-dvd gemaakt en een boek geschreven en geef ik workshops. Ik wil vooral de basistechniek doorgeven aan volgende generaties. Iedereen kan daarna zijn eigen stijl ontwikkelen. Als mensen geïnteresseerd zijn in het verhaal achter het Friese houtsnijwerk en de technieken, geef ik ze daar graag uitleg over. Hiermee hoop ik dat het Fries houtsnijwerk een levend ambacht blijft.'

Fries houtsnijder

Hoedenmaker

Dirk-Jan Kortschot

'Ik ben eigenlijk altijd al bezig geweest met het vouwen van papiertjes. Later ben ik naar de kunstacademie gegaan, heb verschillende richtingen gevolgd en ben uiteindelijk afgestudeerd in monumentale vormgeving met drie series hoeden.'

Pas na mijn opleiding ging ik uitzoeken hoe je hoeden moest maken. Dat was vóór de tijd van het internet en in Nederland was die kennis niet zo gemakkelijk meer te vinden. Aan een bedrijf voor hoedenmaterialen heb ik vragen gesteld en door het veel zelf te doen heb ik het geleerd. Het heeft nog een tijd geduurd voordat ik als zelfstandig hoedenmaker ben begonnen, nu loopt dat erg goed.

Hoofddeksels maken bestaat heel lang. Al in de prehistorie deed men het waarschijnlijk, puur als bescherming van het hoofd. Later kreeg het hoofddeksel allerlei extra betekenissen, zoals religieus symbool en statussymbool. Ik werk zelf veel met vilt, vooral haarvilt. Dat wordt niet van schapenwol gemaakt maar van de onderlaag van de vacht, bijvoorbeeld van konijnen. Haarvilt is fijner om mee te werken. Het maken van hoeden van vilt vergt veel handwerk. Het vilt moet ingesmeerd worden met appret, dan 24 uur vacuüm verpakt blijven, daarna kan het gestoomd en over de mal getrokken worden. Pas op de derde dag kun je een hoed afwerken. Dat kan machinaal, maar ik doe veel met de hand, bijvoorbeeld de ribslinten aan de binnen- en buitenkant van de hoed bevestigen.

Het vak van hoeden maken is mijn passie, mijn alles. Het geeft zoveel voldoening om met je eigen bedrijf je geld te verdienen en dingen te maken die je mooi vindt. Ik heb De Hoedenmaker samen met mijn partner Marcel de Leeuw, die de styling, inkoop en het fashion-deel verzorgt. Om dit vak goed te kunnen doen, moet je het gewoon in je vingers hebben. Om het te leren moet er eigenlijk iemand naast je zitten, die je begeleidt.

Ik geef les aan het Sint Lucas in Boxtel, voor de richting Creatief Vakman. Volgend jaar gaat de eerste lichting afstuderen. Uit de wisselwerking tussen studenten en docenten komen prachtige dingen voort en het geeft heel veel energie. Het vak moet blijven bestaan en ik wil het graag doorgeven, studenten de technieken en foefjes leren. Hoofddeksels zijn op zo veel manieren te maken, zeker nu met nieuwe technieken. De enige voorwaarde is dat de hoeden draagbaar zijn. Dat geef ik ook door aan mijn studenten. Verder mogen ze van mij naar hartenlust experimenteren.'

'Kant klossen was voor mij een echte uitdaging. Ik had altijd al veel aan handwerken gedaan, breien, borduren, noem maar op. Eind jaren zestig was ik eens naar Duinrell en zag daar een demonstratie kant klossen. Als echte bêta wil ik altijd alles kunnen begrijpen. Maar toen ik die vrouw daar zag gooien met die klosjes, had ik geen flauw benul van wat ze aan het doen was. Ze zei: 'Kom maar naast me zitten, dan laat ik het je zien.' Ik ben uiteindelijk een klein jaar bij haar op les geweest en daarna ben ik samen met haar naar een andere lerares gegaan. Dat is zo'n vijfenveertig jaar geleden.

Eigenlijk is kant klossen heel simpel, de basis is in vijf minuten uitgelegd. Er zijn maar twee slagen en vier klosjes. Maar na die vijf minuten kun je je hele leven lang verder studeren op alle mogelijke variaties. Kant is mode, het kent zo veel verschillende technieken, bij elk modeverschijnsel is wel kant als accessoire verwerkt.

Kant klossen is in de vijftiende eeuw ontstaan, in Vlaanderen en in Italië. Na de val van Antwerpen zijn kantklossters naar de Nederlanden gekomen. Niet alleen vrouwen, maar hele families klossen. In die tijd

hadden veel gezinnen de hele dag een kantklossen staan en wie even tijd had, kloste een stukje. Het was puur lijfsbehoud. Half Brabant kloste en het Amsterdamse Weeshuis heeft nog steeds een spel-lewkerkamer, waar de weesmeisjes kant klossen.

Voor mij is kant klossen vullend in mijn leven. Het is niet het allerbelangrijkste, maar het komt er dichtbij. Ik ben er dagelijks mee bezig. Ik schrijf erover, heb een dvd gemaakt en ben voorzitter van de Landelijke Organisatie Kant Kunst Nederland (LOKK). Inmiddels ben ik ook voorzitter van de Stichting Cultureel Erfgoed LOKK, die de stukken kant en de boeken beheert. Het ambacht moet blijven bestaan, het is cultureel erfgoed. Kant geeft mij veel vreugde en gezelligheid, dat geef ik graag

door aan anderen. Je moet mensen de keus geven om dit te leren. En kant is te mooi om verloren te laten gaan. Zoals met alles kent het ambacht qua animo ups en downs, maar kant komt altijd weer terug, zelfs in moderne vormgeving. Het is tijdrovend werk, maar handgemaakte kant is zoveel mooier dan dat uit een fabriek en het werk geeft veel voldoening.'

Kantklosser

“Het allermooiste is de lijfelijke kennis die nodig is om een ambachtelijk product te maken”

Wendy van Wilgenburg

Filmmaakster

‘Na mijn studies culturele en visuele antropologie ben ik filmmaakster geworden. Mijn specialisme is het maken van documentaires over ambachten. Ik maakte films over de bouw van een viool (De Ideale Klank), het houwten van letters in steen (Inscriptvm) en de reconstructie en restauratie van molen De Huisman. Ik ben op zoek naar gepassioneerde mensen, ik zoek een combinatie van de persoon en zijn ambacht. Dat ik vaak bij ‘traditionele’ ambachten uitkom is geen toeval. Het zijn ambachten met een mooie, rijke geschiedenis. Hoewel natuurlijk ook nieuwe dingen interessant kunnen zijn. Ik heb ook wel eens research gedaan voor een film over graffiti, ik houd van de passie van de schrijvers en hun vaardigheden, maar wilde uiteindelijk geen illegale activiteiten filmen.

Voor mijn films doe ik heel veel research. Wat ik het allermooiste vind, is de lichamelijke kennis die nodig is om een ambacht te beoefenen. Om dit goed te kunnen overbrengen wil ik door en door weten wat die persoon aan het doen is, welke positie hij inneemt, welke spieren hij aanspant. De ambachtsmensen beheersen hun ambacht vanuit hun lijf. Elke discipline heeft zijn eigen vaardigheden en ieder ambacht heeft zijn eigen motoriek. Het is een kennis die door oefening is geperfectioneerd, met de handwerktuigen die daar bij horen. Je ziet onmiddellijk het verschil als je een leerling naast een meester ziet. Door oefening krijgen de ambachtsmensen meesterschap en het duurt jaren

voordat dit meesterschap in je lijf gaat zitten. Dat wil ik inzichtelijk documenteren en film is hiervoor uitermate geschikt.

Daarmee wil ik ook een inspiratie zijn voor anderen. Ik wil de waarde van het ambacht laten zien, bijvoorbeeld met het filmfestival dat ik onlangs organiseerde, Ambacht in Beeld, waarvan ik hoop dat het een jaarlijkse traditie wordt. Ook geef ik cursussen ‘ambachtsfilm maken’ voor jongeren. In het begin vraag ik ze dan of ze weten wat een ambacht is. Meestal zeggen ze nee. Na de cursus weten ze niet alleen hoe ze een film

moeten maken, maar hebben ze ook het ambacht leren waarderen.

Ook het immaterieel erfgoed aspect vind ik belangrijk, ik ben antropoloog en ben dus heel geïnteresseerd in de context, in de geschiedenis en de betekenis. Maar ik vind het lastig om dat in een film te laten zien. Ik heb een grote hekel aan het toevoegen van een voice over, mijns inziens verstoort dit de intimiteit. De toelichting over de traditie en de context is belangrijk, maar die kun je beter geven met behulp van een ander medium, bijvoorbeeld via een begeleidende website of in een boek.’

Kerfsnee-aardewerkmaker

Douwe Kunst

'Mijn vader maakte al sinds 1970 beschilderd aardewerk in Workum. In 1976 zijn mijn broer en ik in het bedrijf gekomen. In die tijd werd er in Workum nog vrij veel kerfsnee-aardewerk gemaakt. Dat was dertig jaar later anders. In 2007 is Rintje de Boer overleden, de laatste die kerfsnee-aardewerk maakte.'

Vanaf 2008 kregen wij veel vraag naar kerfsnee-aardewerk, dus zijn wij er ons in gaan verdiepen. Een paar oude werknemers van Rintje de Boer hebben ons geholpen bij de technieken en de gereedschappen, zoals het snijden en de mesjes. Zo zijn we gaan experimenteren, eerst bordjes en kleitegels, later driedimensionaal. En de zogenaamde geboortespauwarkens. Het heeft ons twee tot drie jaar gekost voordat ons werk goed genoeg was. Daarbij ging het niet alleen om het snijden, maar ook om de juiste samenstelling van de kleuren.

Het kerfsnee-aardewerk is geënt op het Friese kerfsnee-houtsnijwerk. Dat houtsnijwerk is al heel oud, maar de aardewerkvariant ondertussen ook,

het stamt uit de achttiende eeuw. Vroeger werd het ook in Lemmer, Sneek en Harlingen gemaakt, nu alleen nog in Workum. Het was eigenlijk een bijproduct, het snijden was een aparte techniek. Het vereist een bijzondere werkwijze: het stuk wordt gegoten in een gietmal, dan moet het een nacht in een plastic zak om het steviger te maken zonder dat het uitdroogt. Vervolgens wordt het vochtige product bewerkt. Dan wordt het uitgesneden en moet het een week drogen. Daarna wordt het gebakken op 1100 graden Celsius. Nadat het uit de oven komt, wordt het 'ingekleurd' in drie traditionele kleuren: paars, blauw, groen. Dan wordt het geglaazuurd en opnieuw gebakken.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw waren hier nog acht collega-aardewerkbedrijven met samen veertig werknemers, nu zijn er nog twee bedrijven over waar drie mensen werken. Mijn broer en ik hebben wel het gevoel een traditie voort te zetten. Wij zijn altijd al liefhebbers van kerfsnee-aardewerk geweest en verkochten het al eerder in de winkel, maar dan door anderen gemaakt. Het kerfsnee-aardewerk is een deel van ons leven. Ons werk is onze hobby. Je probeert van elk stuk een goed product te maken.

We stoppen er niet mee als we de pensioenleeftijd bereikt hebben. Wij hebben geen opvolger. We zouden het wel willen doorgeven, maar je moet het vooral leren door het veel te doen, met klei bezig te zijn.'

'Het vak van draaiorgel bouwen heb ik in de praktijk geleerd. Ik heb wel een opleiding houtbewerking gedaan, maar verder heb ik gewoon veel meegewerkt. Net als mijn moeder Tine Perlée. Haar overgrootvader Léon Warnies is in 1875 met het bedrijf begonnen. Op mijn zeventiende begon ik met het maken van draaiorgelboeken. Nu doe ik alles: ik schrijf muziek, maak nieuwe orgels, restaureer oude. Je raakt nooit uitgeleerd. Dat houdt het ook boeiend, ik moet er niet aan denken om puur op de automatische piloot te werken. Dat is toch een sleur.'

Als je bedenkt hoe lang er al mechanische muziek-instrumenten bestaan, heb je wel het gevoel deel uit te maken van een lange traditie. De oudst bewaarde tekeningen van mechanische muziekinstrumenten dateren van circa 300 na Christus. Er is een exemplaar van nagebouwd. Het was heel primitief, maar het werkte wel. Ik lees er ook veel boeken over, dat maakt het boeiend. Er zijn zo veel vertakkingen in dit vak.

Het bouwen van orgels is mijn leven. Letterlijk en figuurlijk. Ik verdien er mijn brood mee en heb er mijn leven aan te danken. Mijn vader en moeder hebben elkaar ontmoet bij een orgel. Dat gebeurt vaker, je hebt tenslotte dezelfde interesse, dat scheidt al een band. Ik ben ervan overtuigd dat het vak blijft bestaan, in welke vorm dan ook. Er zijn zoveel verzamelaars en alles gaat een keer stuk. Dat moet dan weer gemaakt worden. Ik ben er dag en nacht mee bezig.

Wij vinden het ook belangrijk dat zoveel mogelijk mensen kennis nemen van draaiorgels, het fenomeen en de instrumenten. Ons bedrijf leidt geen mensen op, dat gebeurt als specialisme in het Museum van Speelklok tot Pierement in Utrecht. Daar hebben ze een werkplaats, waar mensen na bijvoorbeeld een meubelmakeropleiding terecht kunnen. Of bij een kerkorgelbouwer, daar zijn natuurlijk veel overeenkomsten mee. In Nederland en België zijn nog vijf draaiorgelbedrijven. En nog een paar in Frankrijk en Duitsland. Men kent elkaar allemaal, het is een soort subcultuur.

We hebben nauwe contacten met het museum in Utrecht, dat is goed gedocumenteerd. Op YouTube staan ook wel filmpjes over het bouwen van draaiorgels. Maar we laten niet alles zien, wij hebben ook onze vakgeheimen. Je moet je natuurlijk wel ergens mee onderscheiden. Ik ben er niet bang voor dat het vak verdwijnt, er blijven altijd mensen die dit leuk vinden.'

Draaiorgelbouwer

'Het spinnen op een spinnewiel heb ik geleerd via een tijdschrift voor handwerken. Lang geleden kon je een bouw pakket voor een spinnewiel bestellen met een uitgebreide beschrijving voor spinlessen met foto's. Het was erg instructief, je leerde stapsgewijs hoe alles heette en hoe je draden moest spinnen. Ik heb toen een vacht van een schaap gesponnen en daar een trui van gebreid. Daarna heb ik het jaren niet meer gedaan. Ik heb in die tijd wel vilt gemaakt en later geweven en zo kwam ik uiteindelijk weer bij het spinnen terecht. Nu doe ik het alweer een jaar of twintig en geef spinlessen.'

Ik heb ooit mijn familiegeschiedenis uitgezocht. Daarin kwam ik veel mensen tegen die iets met textiel deden: twee wevers, een roodverver, een spinster. Mijn oudste kleindochter doet de richting textiel op de kunstacademie, het zit dus in de familie. Het werken met textiel is erg oud. Er zijn ook erg veel beroepen die te maken hebben met het maken van textiel. De oudste techniek is het maken van vilt van wol met zeep en water. Maar spinnen is ook erg oud. Alles wat je aanhebt, is begonnen met een draad. In die zin is spinnen één van de basistechnieken voor textiel.

Persoonlijk vind ik het heel mooi om van een schapenvacht iets te maken. Het schaap leeft door en wij hebben de wol. Het is een goede manier om om te gaan met wat de natuur ons biedt en met spinnen heb je zelf iets in handen waar je wat van kunt maken. Je kunt er zulke ontzettende mooie dingen

van maken. Ik ben twintig maanden bezig geweest om een schapenvacht te spinnen en te twijnen en daarna te breien. Ik heb er 165 vierkantjes van gebreid waarvan ik een spreid heb gemaakt. Het wordt later mijn lijkwade. Het is heel leuk om te doen, maar er zit heel veel handenarbeid in.

Spinnen moet blijven bestaan, maar daar ben ik niet zo bang voor. Er zijn ontzettend veel mensen mee bezig, al is het ambacht wat meer in de hobbysfeer terechtgekomen. Er is een landelijke spingroep met regionale clubs, er worden workshops gegeven. Er zijn ook veel boeken over spinnen geschreven. Als ik ergens een demonstratie geef, leg ik altijd uit wat ik doe en vertel verhalen. Zo wil ik overbrengen waar ik mee bezig ben.'

Spinner

Kuiper

Tony Luiten

'Ik heb altijd al een liefde voor hout gehad, als kind al. In het Zuiderzeemuseum heb ik elf jaar allerlei ambachten gedemonstreerd. Daar leerde ik het vak van een echte kuiper, die had tot in de jaren zestig van de vorige eeuw een kuiperij. Maar toen kwam het plastic op en daar kon hij niet tegenop concurreren. Later is hij voor het Zuiderzeemuseum gaan werken en heeft hij een deel van zijn oude werkplaats meegenomen. Ik had er wel feeling voor, want ik heb het in een jaar geleerd. Vroeger was het zo dat je in een jaar of twee, drie de kneepjes van het vak leerde en na ongeveer vijf jaar meesterkuiper kon zijn.'

Voor mij is het mijn werk, maar ook mijn hobby. Je moet er wel liefde voor hebben, want je bent zo'n zeven uur bezig met een artikel. Het is een mooi vak, je maakt echt iets. Als je klaar bent, staat er iets. Dat geeft voldoening. Daarnaast vind ik het leuk om te demonstreren en erover te vertellen.

Het maken van vaten en tonnen is al heel oud. Er zijn afbeeldingen van vaten gevonden van 2500 jaar voor Christus, in Syrië. Ook in Nederland wordt het al heel lang gedaan. Vroeger, tot rond 1870, werd er amper ijzer gebruikt voor de banden die om de duigen

heen bevestigd werden. IJzer roestte veel te snel. Men gebruikte wilgentenen of wilde-kastanjetenen om de duigen bijeen te houden. Pas na 1870 veranderde het procedé om ijzer te maken en werd het roestbestendiger en goedkoper. Maar toen ging men ook veel machinaal maken en verdwenen veel handmatige kuiperijen.

Ik heb bij het Zuiderzeemuseum een aantal mensen opgeleid. Dat past ook in de doelstelling van het museum: zoveel mogelijk doen om het oude ambacht in stand te houden en door te geven. Gelukkig zijn er ook twee goede boeken gemaakt over kuipen en zijn er enkele zwart-wit films bewaard gebleven.

Ik zou graag in de winter workshops willen geven, zodat ik mijn kennis kan doorgeven. Er worden principes toegepast in de kuiperij, die verloren dreigen te gaan. Dat inzicht moet blijven bestaan, het maakt het leven van nu ook inzichtelijker. Het is toch een zeldzaamheid dat je iets helemaal zelf kan maken, van het begin tot het einde. Het is zo leuk om dat te laten zien, vooral aan kinderen, die zijn er vaak heel enthousiast over.'

“Ambachts-
mensen
moeten zich
breder profi-
leren als de
kenners van
hun ambacht”

Irene Vermeulen

trendwatcher en oprichter craftscurator.com

‘Vanwege mijn achtergrond als productdesigner ben ik bijzonder geïnteresseerd in het ambacht en in de historische achtergronden. Maar ook in nieuwe mogelijkheden. De huidige aandacht voor handgemaakte producten is wereldwijd en heeft te maken met een hang naar beleving en etniciteit. Mensen willen weten hoe producten gemaakt worden en waar ze vandaan komen. Dat geeft deze producten een bijzondere waarde en betekenis.

Er is een grote behoefte aan authentieke producten met een verhaal. Mensen willen dat tradities bewaard blijven. In een samenleving van overconsumptie en wegwerpstukjes is er behoefte aan producten die duurzaam zijn gemaakt. De trend is er al zo’n tien jaar, eerst sluimerend en nu duidelijk.

Er is een revival van het ambacht. Maar de ambachtsmensen zelf spelen er nauwelijks op in. Ze werden zich pas laat bewust van deze trend en weten ook niet hoe ze hun ambacht moeten uitdragen. Er liggen kansen, maar dan moet je laten zien dat je meer hebt te bieden dan de massaproductie. Mensen willen weten waar jouw product vandaan komt, het verhaal erachter, welke materialen je hebt gebruikt en hoe je het gemaakt hebt. Al die dingen worden vaak niet duidelijk genoeg gecommuniceerd. De consument wordt overspoeld met producten. Daarom moet je je onderscheiden. Dat doe je door exclusief en hoogwaardig te zijn. Dat mag best wat duurder zijn: jouw product is

bijzonder en waardevol! Het ambachtelijke is hier zeldzaam geworden en daardoor meer bijzonder. Onderscheid je met de uniciteit van je eigen traditie. Ambachten zijn niet iets statisch. Ze moeten zich steeds weer vernieuwen en inspelen op de markt, al gelang naar de behoefte. Er zijn ambachtsmensen die supertraditioneel willen blijven werken en in de souvenirachtige sfeer blijven. Maar er zijn er ook die de kansen grijpen die er zijn. Het gebruik van nieuwe materialen en technieken kan zorgen voor een nieuwe impuls. De 3D printer is een nieuwe techniek maar ook met een eeuwenoud ambacht kun je nieuwe producten maken.

Voor inzicht in de markt, om te weten waar behoefte aan is, moet je op zoek naar creatieve input. Je moet

op de hoogte zijn wat er speelt. Bezoek bijvoorbeeld de jaarlijkse Design Week, in oktober in Eindhoven, en kijk hoe ontwerpers zich daar presenteren. Zoek samenwerking met anderen, bijvoorbeeld met designers. Als je lampen maakt, verdiep je in woondecoratie en bezoek eens een woonwinkel. Je beweegt je in de markt en ga dus af en toe je werkplaats uit. Kijk waar en hoe merken, designers en andere ambachtsmensen hun producten presenteren, observeer de klanten die daar kopen. Je moet je niet bedreigd voelen. De ambachtsmensen zijn de meester, met heel veel kennis van materialen, heel veel kunde om die te bewerken en met kennis van de traditie. Dat hebben zij en dat heeft niemand anders! ‘

Marker borduurder

Sary Maas

'Handwerken en borduren hebben altijd al mijn interesse gehad. Vanaf de jaren zeventig komen mijn man en ik op Marken. Ik bezocht de inwonsters van Marken en de dames van het Marker museum om de handwerktechnieken te leren. De klederdracht van Marken is vrij ingewikkeld en maakt gebruik van vele soorten handwerktechnieken. Doordat deze technieken werden doorgegeven van moeder op dochter was het niet nodig om patronen op papier te zetten. De Marker meisjes leerden tijdens het handwerken ook van elkaar.'

Voor mij als handwerkdouce was het echter wel nodig om dit op te tekenen en daar is veel onderzoek voor nodig geweest. Zo werd me duidelijk dat de patronen en de gebruikte traditionele technieken zonder afwijken jarenlang gebruikt werden. Ik leerde om van de rijglijven de patronen op te tekenen vanaf oude stukken en foto's en door veel te vragen. Door het borduurwerk zelf uit te voeren en hierin les te geven, leer je in de praktijk. De steken moeten wel op de goede manier worden uitgevoerd, anders kun je het kledingstuk niet maken. Deze traditionele patronen werden al gebruikt op antieke rijglijven uit de zestiende en zeventiende eeuw.

Er wordt steeds meer onderzoek gedaan naar de streekdrachten en het borduurwerk. Bepaalde borduurtekenen zijn te traceren tot in het Vikingtijdperk. Sommige huismerken, tekens en monogrammen waarmee men lakens en ander linnengoed markeerde voor op de bleek, lijken op

runentekens. Ik heb ook wel kledingstukken in mijn handen gehad die nog uit de tijd van de VOC stamden. Het is jammer dat er zo weinig over is opgeschreven.

Marker borduren is echt mijn ding, ik kan uren borduren. Door de cursussen die ik geef, heb ik met veel mensen deze specifieke kennis mogen delen. De verhalen over de gebruiken van de kleding zijn zo boeiend. Bijvoorbeeld over het bruidsrijglijf van Marken, waarbij zeven rozen op het rugje zijn geborduurd. Dit mooie rijglijf werd strikt en alleen gedragen bij het ter kerke gaan op de tweede tussenzondag van de bruidsperiode. Je mocht het bruidsrijglijf niet op een ander moment dragen. Nog erger was het als er onverhoopt rouw in de familie was, dan mocht de bruid dit bruidsrijglijfje niet aan. Een ander gebruik is het pinksterrijglijf met vijf rozen. Dat mocht alleen op hoogtijdagen gedragen worden, zoals op tweede pinksterdag. Dat zijn mooie verhalen. Voor mij is de overdracht van deze techniek belangrijk om de kennis niet verloren te laten gaan.'

Scheepstimmerman

Wim Mendelts

'Ik leerde het vak in de praktijk. Ik heb een paar jaar industriële vormgeving in Delft gestudeerd en kocht op een gegeven moment een zeetjalk uit 1902. Die wilde ik restaureren en ik ben begonnen met lassen. Van nature ben ik vrij nieuwsgierig, wil altijd alles weten: hoe het zit, waarvoor het dient. Later ben ik overgestapt van lassen naar klinken en daarna naar smeden. Ik heb veel geleerd van het werken aan dat schip en heb me omgeschoold tot scheepstimmerman.'

Ik heb op verschillende werven een paar maanden meegelopen. Ik wilde alles tot in de details weten. Zo maak ik bijvoorbeeld niet alleen rechte masten, maar ook kromme, met een S-bocht erin. Dat deden ze vroeger ook. Bij houtleveranciers kennen ze me wel, ik zoek de stammen uit die anderen laten liggen.

Het bouwen van schepen is een heel oud vak met een lange traditie en veel oude technieken. Nederland is natuurlijk een land van zeevaarders, maar ook van vissers, niet alleen op zee, maar ook op binnenwateren. Elke streek en elke beroepsgroep had zijn eigen schepen, met eigen kenmerken, gemaakt op een speciale manier. Ik gebruik sommige van die technieken, niet alle. Ik kijk er kritisch naar en wat niet effectief is gebruik ik niet. Ik verdiep me in de historie van een schip dat ik op mijn werf krijg. Als iets niet past bij de stijl van het schip, dan doe ik het niet. Tegenwoordig is dat steeds minder belangrijk. Niet alleen willen mensen alle comfort van de huidige tijd, maar je bent ook

steeds meer gebonden aan regels. Dat maakt het moeilijk om authentiek bezig te zijn. De meeste zogenaamd historische schepen zijn dat niet. Het zijn meer drijvende decorstukken voor een film en hebben niets meer met historie te maken.

Ik heb met veel tijd en moeite mijn kennis en ervaring bij elkaar geschaapt. Ik wil het wel doorgeven, maar er lijkt niet zoveel aandacht voor te zijn. Dat vind ik jammer. Mijn kind zal het vak niet overnemen en de paar lezingen die ik geef, lijken niet veel zoden aan de dijk te zetten. Het is een mooi vak, maar erg arbeidsintensief. Ik heb zodoende niet veel tijd over om mijn kennis en vaardigheden te documenteren. Gelukkig is er nu een internationaal project om alle ambachten rondom het maritiem erfgoed vast te leggen. Dat is een goed initiatief, dat geeft me hoop.'

'Ik ben met het Staphorster stipwerk opgegroeid. Ik zag het overal om me heen. Ook meisjes hadden nog streekdracht met stipwerk aan. Als kind speelde ik met de stempels, want mijn oudtante en de buurvrouw stipten ook. Ik moest natuurlijk wel voorzichtig zijn, want het maken van stempels kostte veel tijd. Ik vond het stipwerk toen helemaal niet bijzonder, dat ben ik pas later gaan beseffen. Als kind kende ik alle kleuren, patronen en combinaties al.'

Voor mijn beroep houd ik me bezig met verf en de technologie daarachter. Toen de fabrieken in Delfzijl stopten met het fabriceren van de verf voor het stipwerk, ben ik ermee begonnen. De originele verf was een product van taaie lijnolie, daar was bijna niet mee te werken. Dus ben ik nu bezig met een andere samenstelling. Ik experimenteer veel en ben nog lang niet klaar. Ik doe er nu ook totaal andere dingen mee dan wat ze vroeger deden, zoals het versieren van lingerie en laarzen.

Het stipwerk is begin twintigste eeuw in Staphorst geïntroduceerd door de eigenaar van een winkel die handbedrukte stoffen verkocht. De nieuwe mode bleek een groot succes en het stipwerk werd een essentieel onderdeel van de Staphorster klederdracht. Toen de fabriek stopte met de productie van de stoffen is de zoon van de winkelier naar Almelo gegaan om het handmatig drukken op een textiele ondergrond te leren. Hij keerde terug met alle benodigde attributen, waaronder de 'stempelblokken'. Sindsdien versieren de Staphorster vrouwen zelf de stoffen voor hun klederdracht. Zij gebruiken daarvoor materiaal dat in huis voorhanden is, bijvoorbeeld spijkertjes en knospelden op kurken. Na de Tweede Wereldoorlog nam het stipwerk een grote vlucht, vooral op de daagse muts en de kraplap. De techniek en de motieven werden van moeder op dochter doorgegeven. Tegenwoordig is het bestippen van grote lappen stof met de hand vrijwel onbetaalbaar geworden. Maar het verschil tussen een machinaal of een handmatig geverfd product is de bezieling.

Ik ben vrij nuchter en zeg altijd: 'Het leven gaat ook wel door zonder stipjes.' Maar toch, het is prachtig om te doen, een mooie techniek met een eigenheid die je nergens in Nederland ziet. Ik geef workshops en ben met een aantal andere mensen bezig om een opleiding op te zetten. Op zich heb je de basis vrij snel onder de knie. Maar de kunst is om er ook heel ingewikkelde, verfijnde patronen mee te maken.'

Staphorster stipper

“Als je het ambacht wilt behouden, dan moet je het vernieuwen”

Thomas Eyck

producent en verspreider van karakteristieke en exclusieve contemporaine design producten

‘Elk jaar geef ik aan vormgevers de opdracht om iets bijzonders te maken in samenwerking met een ambachtelijk bedrijf. Dit jaar bijvoorbeeld werk ik met een leeratelier en ontwerper Dick van Hoff. De producten worden in opdracht van mij gemaakt; op die manier cureer en verkoop ik mijn eigen collectie. Voor mij is het ambacht even belangrijk als het vormgeven.

Ik heb zeven jaar gewerkt bij Makkum. Wat ik bijzonder vind is dat op die plek alles gebeurt, van het afgraven van de klei tot en met het eindproduct. Daar zit liefde en tijd in. Voor mij is ambacht: het steken van tijd in iets maken tot in de perfectie. Daar mag je best iets voor vragen.

Er zijn zoveel bedrijven die mooie dingen kunnen maken. Maar hier ligt meteen een probleem. Ambachtsmensen kijken teveel naar het verleden en durven geen risico te nemen. Roosje in Hindeloopen maakt bijvoorbeeld prachtige traditionele meubels. De vraag naar deze traditionele meubels is echter teruggelopen. Als je wilt dat het ambacht behouden blijft, dan moet je je vernieuwen. Daarom heb ik Christien Meindertsma opdracht gegeven om met Roosje Hindeloopen een collectie voor mij te ontwikkelen. Kunstenaars hebben een fijne neus voor vernieuwing.

De tingieterij is een ander voorbeeld. Sommige tingieters hebben te weinig gedaan aan vernieu-

wing en maken nog steeds de traditionele beeldjes. Als je het daar van moet hebben, dan kom je er niet! Als ambachtman moet je onderscheiden met je producten.

Daarvoor moet je iemand inhuren die daar goed in is. Daarbij is het prijskaartje nummer twee en niet nummer één. Iets wat bijzonder is, mag wat kosten. Mijn manier is het ontwikkelen en verkopen van een eigen collectie en doordat ik de opdracht geef, ligt het risico bij mij. Mijn insteek is dat ontwerpers

zich serieus moeten verdiepen in het ambacht. Ik vind ook dat kunstenaars en ambachtsmensen meer moeten samenwerken. Je moet echter niet alleen iets moois willen maken, uiteindelijk gaat het om het verkopen en daar gaat het bij ambachtelijke bedrijven vaak mis. Ze maken liever een object dan dat ze het verkopen.

Erfgoed heeft alleen een toekomst als het ook economisch bestaansrecht heeft, anders wordt het museaal. Het moet ook anno nu levensvatbaar zijn en dus interessant voor een hedendaags publiek. Je moet je ambacht beheersen en je moet de historie gebruiken om iets voor nu te maken. Geschiedenis geeft mogelijkheden en is daarmee een goede reden waarom je iets maakt. Dat is belangrijk voor de zingeving. Stoelen moet natuurlijk goed zijn. Maar als je er ook nog eens een verhaal over kan vertellen, dan zijn ze helemaal flabbergasted. Dan zijn ze verkocht. Er zit een ziel in. Dat geeft meerwaarde aan je product.’

'Het beelden gieten heb ik in de praktijk geleerd. Ik ben jaren geleden bij iemand in het bedrijf gekomen die sinds 1973 een beeldenatelier had en ik heb, samen met mijn man, dat atelier in 1999 overgenomen. Als je ervoor open staat kun je het leren. Ik had het blijkbaar in de vingers.'

Wij gebruiken mallen van latex of siliconenrubber en gieten daar gips in. Het polychroom beschilderen en afwerken doen we ook zelf. We gieten veel kerstgroepen en heiligenbeelden, maar doen ook andere dingen. Wat altijd veel verkocht wordt zijn Jozefbeelden. De heilige Jozef is als timmerman de schut-

patroon voor huizen. Men begraaft een beeld van Jozef op één meter van de voordeur met het hoofd naar beneden. Vaak is het huis dan vrij snel verkocht. Na verkoop moet men het beeld weer opgraven en een plekje in het nieuwe huis geven. De laatste jaren doen we ook grotere projecten, zoals het restaureren van

wegkruizen en het gieten van beelden ter vervanging van gestolen bronzen beelden.

Het bedrijf dat we overnamen bestaat al veertig jaar. We gebruiken de oude lijmvormen van de voormalige beeldengieterij A.C. van den Berg en Zn. en de originele modellen van Josef Franchi uit Kevelaer. Het maken van beelden door middel van afgietsels werd al in de negentiende eeuw gedaan, in gietmallen van beenderlijm. Zo'n afgietsel vervaagt echter omdat bij elke keer gieten iets van de beenderlijm meegaat. Sinds in de twintigste eeuw de kunststoffen zijn ontdekt, zijn alle afgietsels haarscherp. Wij gieten nog op de ambachtelijke wijze.

Dit ambacht is op ons pad gekomen. Maar wij doen het met grote passie, het is een deel van ons leven. We hebben er ook veel over verzameld, boeken over de heiligen, hun betekenis, hun kleuren. Alles moet kloppen. We kunnen er uren over vertellen en besteden er veel tijd aan. Het is zo mooi om zoiets met je handen te maken. Niet alleen nieuwe beelden maken, ook het restaureren van oude beelden is bijzonder. Je werkt als het ware met emoties en spiritualiteit.

Het zou mooi zijn als de kennis zou blijven bestaan. We geven cursussen, voor restauratie bijvoorbeeld. We hebben ook een werkplek voor iemand in opleiding. Verder hebben we een website waarop een filmpje staat hoe we gieten. We proberen ook nieuwe dingen. Ook al staan de oude modellen centraal, we zijn wel zo flexibel dat we altijd proberen het net iets anders te doen.'

'De kunst van hennaversieringen aanbrengen heb ik mezelf geleerd. Van oudsher werd het van moeder op dochter doorgegeven, maar dat gebeurt nu steeds minder. Ik ben deels van Marokkaanse afkomst, dus ik zag de tatoeages van jongs af aan. Ik ben er altijd door geobsedeerd geweest en probeerde het vroeger al met nichtjes op een simpele manier na te doen. Maar ik wilde het mooier, beter en sierlijker kunnen.'

Dus toen ik een jaar of vijftien was heeft mijn familie in Marokko een echte *neqacha* gevraagd om bij mij hennaversieringen te zetten. Neqacha is het Marokkaanse woord voor hennakunstenares. Toen zij zag dat ik erg geïnteresseerd was, mocht ik haar hennaspuit hebben. Thuis heb ik het mijzelf geleerd door het veel te doen. Ik kende de motieven en symbolen, je ziet die overal om je heen, geweven in tapijten, geborduurd op gewaden en geschilderd op aardewerk. Met de Marokkaanse motieven ben ik opgegroeid, maar later heb ik ook die van andere landen geleerd. Het duurt jaren voor je het echte werk goed kunt doen.

Het aanbrengen van hennaversieringen wordt op veel plekken in de wereld gedaan, van Noord-Afrika tot India. Het is een vrouwencultuur, het wordt vaak gedaan bij overgangsmomenten, zoals huwelijken. Het heeft een lange geschiedenis, maar

toch vind je er weinig over in de geschiedenisboeken. Daarom vind ik het zo belangrijk dat het doorgegeven wordt, samen met de verhalen. Het is echt een vrouwending, voor vrouwen door vrouwen.

Bij het aanbrengen van de versieringen zit je letterlijk heel dicht op de huid van de ander, op een bijzonder moment. De versieringen verdwijnen ook weer na een tijdje. Dat spreekt me aan. Ik maak kleine kunstwerken, maar het is altijd tijdelijk, vergankelijk.

Voor mij persoonlijk betekent het heel veel. Als ik dit niet zou doen, valt er een groot deel van mezelf weg. Ik probeer de hennakunst al mijn hele leven op de kaart te zetten. Ik geef workshops, vertel over achtergronden en betekenis. Ook geef ik cursussen aan mensen die het echt willen leren.

Ik streef ernaar altijd de beste kwaliteit te leveren en blijf mezelf uitdagen met nieuwe patronen en nieuwe technieken. Ook hennaversieringen zijn aan mode onderhevig, ze zijn eigenlijk een soort brug tussen verleden en toekomst, maar ook tussen oost en west. Dit deel van de vrouwencultuur is lang onderbelicht geweest, maar gelukkig komt er langzaam meer aandacht voor.'

Neqacha

Horlogemaker

Hubert Pellikaan

'Het maken van horloges begon als hobby. Ik heb farmacie gestudeerd, maar daarnaast volgde ik verschillende cursussen horloge maken. Ook heb ik veel geoefend met goedkope Russische en Chinese horloges. Ooit bedacht ik hoe een Omega Seamaster Planet Ocean er volgens mij uit zou moeten zien. Het is een zelfopwindend horloge uit de jaren zestig. Eigenlijk ben ik nog steeds aan het leren, maar ik ben wel zover dat ik nu zelf al heel wat horloges heb ontworpen en gemaakt.'

Het maken van apparaten om de tijd aan te duiden is al heel oud. Onlangs nog is er in Zutphen bij archeologisch onderzoek een *quadrans* uit 1300 teruggevonden. Nu was een *quadrans* een heel primitief horloge, eigenlijk meer een soort minizonnewijzer die je langs je neus moest houden in de richting van de zon om de tijd af te kunnen lezen. Naarmate de zeevaart aan het einde van de

Middeleeuwen toenam werd het belangrijker om nauwkeurig de tijd te bepalen, omdat daarmee ook de lengtegraad te meten was. Veel mensen zijn bezig geweest om het uurwerk te perfectioneren. Eén van hen was de Nederlander Christiaan Huygens, die in de zeventiende eeuw bedacht dat een veer een balanswiel heen en weer kon laten draaien in plaats van een slinger. Toch bleef het tot de uitvinding van de stoommachine duren voordat men in staat was op grotere schaal de kleine tandwielletjes te maken. De horloges zoals die in 1900 werden gemaakt, lijken nog steeds erg op die van nu, ook al zijn er enige verbeteringen, vooral in het gebruikte materiaal.

Voor mij is deze uit de hand gelopen hobby langzamerhand steeds belangrijker geworden. Ik vind het echt superleuk om iets te maken wat ik zelf mooi vind en om dat te verkopen aan anderen die het ook mooi vinden. Daarbij komt de techniek. Met het maken van horloges sta je echt op een gigantische bult geschiedenis, van de uitvinding van roestvrijstaal via rubberen ringetjes tot synthetisch saffierglas. Eigenlijk de hele technologische geschiedenis van de mensheid.

Op het moment is er een tekort aan goede vakmensen. Er zijn wel opleidingen, onder meer de Vakschool in Schoonhoven. De echte hogescholen in de horlogerie staan toch in Zwitserland. Maar uiteindelijk moet je het in de praktijk leren. Ik wil het graag doorgeven aan anderen. Mijn twee zoons zijn er ook in geïnteresseerd, vooral de jongste. Het zou heel leuk zijn als hij het ook gaat doen.'

Bijenkorf vlechter

Sjack Postma

'Ik heb mijn ambacht geleerd van een oude imker, die ik toevallig tegen ben gekomen op een ambachtenmarkt. Oude beroepen en technieken hebben altijd al mijn interesse gehad en van het één kwam het ander. In mijn familie zijn altijd veel handarbeiders geweest. Toen zag ik dit en ik dacht: dat wil ik ook. Ik ben er nu tien jaar mee bezig. De basis is snel verteld, maar daarna verbeter je nog constant je techniek. Je moet handig zijn en inzicht hebben.'

Het is een heel oud ambacht, al sinds de oudheid holde men boomstammen uit om bijen in te houden voor de honing. Later, in de vroege Middeleeuwen, ging men korven vlechten. Elke streek had zijn eigen bijenkorven. Ik vind het leuk om in zo'n oude traditie te werken, bezig te zijn met de overdracht van ambachten en de kennis daarover in brede zin. Dat is heus niet omdat ik ouderwets ben, ik heb thuis ook een computer staan.

Er zijn ook in dit ambacht dingen veranderd. Nu gebruik ik een vlechtband van de bast van een rotanliaan, vroeger gebruikten ze daarvoor een bramentangel. Die haalden ze uit de struiken, sneden hem af en trokken hem door een koeienhoren om hem van de stekels te ontdoen. Als vlechtnaald gebruikten ze toen een bot van een geit of een schaap, tegenwoordig gebruik ik een metalen naald. Ik vlecht in principe met alle soorten grassen en stro. Niet met wilgentenen, dat is een andere techniek. Maar je moet het zo zien: vroeger gebruikte men wat er in de buurt voorhanden

was. In Twente en Salland had je roggestro, maar in Drenthe, op de zandgronden, gebruikten ze het pijpenstrootje. In Brabant en Limburg vlocht men korven van wilgentenen. Het gebruikte materiaal was plaatsafhankelijk.

Het ambacht geeft mij een historische dimensie, het zegt iets over de afkomst van mensen. Niet alleen het bijenkorf vlechten, maar ambachten in het algemeen. Het heeft te maken met wie wij zijn. Ik geef veel demonstraties, laat ook altijd kinderen een stukje vlechten. De reacties zijn heel wisselend: de één vindt het leuk, de ander niet. Ik heb geen opvolger, maar gelukkig zijn er nog wel een paar mensen die dit ook kunnen. Er staat ook nog een filmpje van mij op YouTube. Ik zou best in een langere film willen vertellen over hoe ik het doe, maar dat filmen is een klus voor anderen.'

“Als vorm-
gever kun je
een traditio-
neel ambacht
in een nieuwe
markt
plaatsen”

Nadine Sterk

Atelier NL

“Tijdens onze opleiding aan de Design Academy in Eindhoven kwamen we via een stageproject in Peru en Brazilië. We hebben daar gewerkt met lokale ambachtsmensen, de traditionele ambachten zijn daar nog volop aanwezig. Het sprak ons aan dat de ambachtsman nog een directe link heeft met de grondstof, die hij als het ware zelf uit de grond delft. Hier in Nederland hebben nog maar weinig mensen de kennis om te werken met grondstoffen uit hun directe omgeving. De link tussen plek, grondstof en eindproduct lijkt steeds verder verloren te gaan.

In onze studio werken wij sterk vanuit het materiaal. In samenwerking met Royal Tichelaar Makkum hebben we een servies ontwikkeld van lokaal gedolven klei van verschillende plaatsen in Nederland. Tichelaar maakt traditioneel serviesgoed van Friese klei, zij hebben nog de kennis in huis om ruw materiaal te verwerken tot een mooi en bruikbaar eindproduct, dat ook in de vaatwasser kan. Zonder deze samenwerking hadden wij ons project nooit uit kunnen voeren.

Elke plek heeft zijn eigen klei, zijn eigen zand. Hoe verbind je het materiële met identiteit? Honderd jaar geleden wist elke glasmaker hoe je glas kon maken van zand. Nu werkt bijna elke glasblazer met voorgeproduceerde halffabricaten. Materiaal en ambacht hangen samen met identiteit, dat is voor ons belangrijk. Door middel van onze producten willen we daar graag iets over vertellen.

Als vormgevers leggen we de link tussen materiaal, omgeving, ambacht en wetenschap in de hedendaagse maatschappij. Over voorwerpen die in het verleden misschien voor alledaags gebruik waren, moet je nu een ander verhaal vertellen. Aan ambachten kleeft soms een oubollig imago.

We vinden het interessant om te kijken hoe we de traditionele kennis in een nieuwe context kunnen toepassen, zodat een toegevoegde waarde ontstaat. Door een nieuwe laag toe te voegen spreken we ander publiek aan. Als vormgever kan je een traditioneel ambacht in een nieuwe markt plaatsen.’

'Het is een mooi ambacht, je maakt iets uit een klomp keihard staal. Als het heet is, kan ik het boetsen als klei. En het eindresultaat is iets om trots op te zijn, iets wat iedereen kan zien. Het ambacht is een deel van je identiteit, je kunt zeggen: ik ben de smid.'

Mijn vader was smid, ik ben het ook. Ik heb zelf het vak geleerd aan de derde generatie. In Nederland is in 1962 het laatste examen smeden afgenomen, daarna was er een hele tijd niets meer, geen opleiding, niets. We missen hier een hele generatie smeden. Daarom ben ik in 1996 begonnen met het opzetten van een opleiding en het inventariseren van wat er nog aan kennis was. Ik heb met veel smeden samengewerkt, ook internationaal, om de nog bestaande kennis boven water te krijgen en vast te leggen.

Smeden is een heel oud ambacht, metaal bewerken bestond al in de oudheid. Het was altijd iets bijzonders, het werken met vuur en het beheersen van

zoiets hards als metaal boezemde ontzag in. Het was bijna een mystiek beroep. Elk dorp had een smid, niet alleen voor het gereedschap van boeren, maar ook van andere ambachten, zoals de klompenmaker en de scheepsbouwer. Ik ben als het ware onderdeel van een oud verhaal. Maar er is al veel kennis en ervaring in het graf meegenomen.

Er zijn veel verschillende soorten smeden: gereedschapssmeden, bronssmeden, siersmeden, noem maar op. De opleiding biedt veel specialisaties, maar we werken ook veel samen met andere Europese landen. Nederland is goed in gereedschapssmeden en restauratiesmeedwerk, andere landen weer in andere soorten smeedwerk. Om dat door te geven aan de volgende generatie zijn we een internationaal netwerk gestart. Zo kunnen jonge mensen uit Nederland in Italië sacraal smeedwerk leren maken of in Oostenrijk smeedwerk voor de grafcultuur. Zo leid je niet alleen mensen op, je werkt ook samen.

Mijn dochter Lotte is ook smid. Ze is ermee opgegroeid, maar koos aanvankelijk een andere richting. Uiteindelijk is ze toch teruggekomen en is nu de jongste vrouw met een door het ministerie erkend vakdiploma smeden. Het doorgeven van het ambacht is voor mij heel belangrijk, daarom heb ik er ook zoveel energie in gestoken. Ik wil jongeren zo prikkelen, dat ze kiezen voor de techniek, voor het werken met de handen. Met mijn werk wil ik ook graag iets bewaren voor de volgende generaties, zodat zij er ook van kunnen genieten.'

Kalligraaf

Baukje Scheppink

'Ik heb het ambacht van kalligrafie geleerd op de deeltijdopleiding schoonschrijven MO na de pedagogische academie. In die tijd werd er op de PANOG schrijfonderwijs gegeven aan aankomende leerkrachten. De akte leidde op tot docent schrijven aan de PA. Vervolgens heb ik heel veel cursussen en workshops gevolgd, ook van internationale kalligrafen.'

Ik heb daarna les gegeven in kalligrafie en ben zelf een winkel en postorderbedrijf in kalligrafiemateriaal begonnen, niet in de laatste plaats om zelf aan goed materiaal te kunnen komen. In die winkel heb ik ook veel workshops georganiseerd en zelf gegeven. Dat zie je nu terug: in noordelijk Nederland is er tegenwoordig een groep goede kalligrafen actief.

Schrijven was aanvankelijk een communicatiemiddel, waar in Europa vooral monniken zich in bekwaamd hebben. Maar niet alleen bijbels werden geschreven, schrijven werd ook gebruikt voor heel praktische zaken als rekeningboeken, notarisboeken en geschiedschrijving. De uitvinding van de boekdrukkunst in het Westen in de vijftiende eeuw heeft voor veel veranderingen gezorgd. Sindsdien hebben kalligrafen meer ruimte gekregen om creatiever bezig te zijn. Ze mochten iets toevoegen aan hun handgeschreven teksten. Vooral toen de boekdrukkunst in de zeventiende eeuw een grote vlucht nam, konden ze meer hun eigen stijl kwijt in hun werk.

Voor mij is kalligrafie heel belangrijk. Het is niet alleen mijn vak, maar ook mijn manier om me

creatief uit te drukken. Het is een ideale combinatie voor mij. Kalligrafie is ook belangrijk in die zin, dat een geschreven tekst een schrijfspoor is dat weer geeft wat iemand denkt. Het is heel persoonlijk. Het zou erg jammer zijn als de traditie van deze motorische vaardigheid zou verdwijnen. Het is voor de ontwikkeling van de fijne motoriek en de ooghandcoördinatie

een belangrijke oefening. Deze technische handeling wordt steeds minder aangeleerd en is door de invloed van de computer ook steeds minder belangrijk in het onderwijs. Toch is het nog maar de vraag wat dat gemis betekent voor de ontwikkeling van mensen op langere termijn.

Kalligrafie mag dan niet echt bedreigd zijn, door de oprukkende digitale technologie zijn er toch steeds minder mensen die goed leren schrijven. En het is echt niet zo dat wij alleen maar gotische letters schrijven, tegenwoordig maken kalligrafen ook heel modern en expressief werk. Die ontwikkeling gaat gewoon door.'

‘Ongeveer vijfendertig jaar geleden heb ik een cursus hout snijden gevolgd. Ik wilde alle technieken leren en heb meer dan vijf jaar les gehad van een professionele, Duitse houtsnijder. Naast driedimensionaal werk leerden we daar ook ornament snijden en koekplanken snijden. De koekplanken sneden we na van oude modellen, zoals dat vroeger ook werd gedaan.

Het snijden van koekplanken is een andere werkwijze dan het snijden van lofwerk. Daarbij ligt de afbeelding op de plank en snijd je het hout eromheen weg. Bij een koekplank is de afbeelding verdiept, wat een andere manier van werken nodig maakt. En daarbij moet je de afbeelding ook nog in spiegelbeeld snijden. Jarenlang heb ik weinig aan houtsnijden gedaan. Toen ik onlangs mijn beitels weer tevoorschijn haalde, bleek dat het net zoiets is als fietsen en zwemmen: je verleert het niet!

Het snijden van speculaasplanken werd vroeger onder meer gedaan door bakkersknechten, het was niet echt een apart ambacht. Anderen die het deden waren rondtrekkende handwerkslieden, die klanten een model uit een voorbeeldenboek lieten kiezen. Zij maakten dan een plank op bestelling. Het gebruik van een speciale plank voor speculaas, een gekruide, platte koek, dateert van na de tijd van de VOC. De kruiden die gebruikt werden voor speculaas kwamen uit het Verre Oosten. De bekendste afbeelding is die van de man en de vrouw, de zogenaamde vrijers. Jongelui kochten voor elkaar zo'n grote koek op de kermis en gaven die aan elkaar, al of niet versierd. Daarmee vroegen ze als het ware verkering. Veel huwelijken zijn begonnen met zulke 'vrijers'.

Ik werk nu als vrijwilliger in een museumwinkel in een oude molen, waar een koekplank van mij hangt. Wij verkopen daar ook koekplanken, maar die zijn machinaal gemaakt. Er zijn niet veel mensen meer die ze met de hand kunnen snijden. Het kost veel tijd, dus is het al snel duur. Soms maak ik een plank op verzoek met een leuke afbeelding. Zo heb ik onlangs voor iemand een koekplank gesneden naar het model van zijn antieke auto. Ik houd me niet zo erg bezig met het doorgeven van de techniek van het snijden. Wel geef ik af en toe een demonstratie en wellicht zou ik aan een instructiefilmje willen meewerken. Dit vak is niet zo moeilijk te leren, als je kunt houtsnijden. Het is een kwestie van techniek, veel oude planken nasnijden en heel veel oefenen. ‘

Speculaasplanksnijder

Mutsenopmaker

Truus Smink-van Velsen

'Ik ben zestien jaar geleden begonnen met het opmaken van mutsen. Er verscheen toen een advertentie over het starten van een folkloregroep in Hoogland. Zij zochten mensen die de kostuums wilden maken. Ik ben coupeuse van beroep en dat leek me wel leuk. Ik ben met een aantal andere dames aan de slag gegaan. Naast kleding waren er ook verschillende soorten opgemaakte mutsen nodig, daar ben ik me in gaan verdiepen. Elke streek had zijn eigen dracht, maar in het gebied van het Gooi- en Eemland werden er verschillende mutsen gedragen, zoals de vierkante muts, de bolmuts, de knipmuts en de staartkap.'

De meeste mutsen zijn heel simpel begonnen als kapje om het haar te bedekken. Hieruit zijn allerlei mutsen ontstaan die verschillend van vorm waren, van eenvoudig tot bewerkelijk. Onder meer de staartkap en de knipmuts zijn hoofdbedekkingen met lange stroken kant, die gesteven en geplooid werden. Het wassen, stijven en plooiën werd gedaan door de mutsenwasser, die daar een volledige

dagtaak aan had. Het wassen en opmaken gebeurde een paar keer per jaar, want door het bewerkelijke proces was dit kostbaar. Men was dan ook erg zuinig op een geplooid muts, die na de wekelijkse kerkgang weer zorgvuldig in de kast opgeborgen werd.

De stijfjes die gebruikt werd voor de mutsen was aardappelstijfjes of rijststijfjes. Ik heb een voorraadje van deze stijfjes, want er is moeilijk aan te komen tegenwoordig. Voor het plooiën van de voor- en achterstroken gebruik je verschillende soorten plooi-ijzers en plooiplanken met metalen pinnetjes of dikkere houten pennen, al naar gelang het soort plooiën dat nodig is. Na het plooiën worden de stroken kant gestoomd en daarna geregen en bijeengehouden op de vorm van de muts, de zogenaamde *bol*. Ten slotte wordt de geplooid strook daaraan vastgenaaid.

Het proces is soms ingewikkeld, maar zeker tijdrovend. In mijn groep zijn een andere vrouw en ik de enigen die het kunnen. Ik heb zelf geen tijd om cursussen te geven, maar die worden wel eens door folkloregroepen georganiseerd. Er zijn over de streekdracht in het Gooi- en Eemland verschillende boeken geschreven en in verschillende musea zijn nog mutsen en plooiplanken te bezichtigen. Ik heb voor mezelf ook een klein museumje gemaakt. Daar staat kleding die ik ooit voor een boerenbruiloft heb gemaakt. Die kleding heb ik op zolder uitgesteld. Maar alleen voor vrienden, die het leuk vinden om het in het echt te zien.'

“Aandacht
voor het
bijzondere en
het unieke”

Mienke Simon Thomas

conservator Museum Boijmans Van Beuningen

‘Ik ben conservator Toegepaste Kunsten en Vormgeving bij Museum Boijmans Van Beuningen, daar vallen ook ambachtelijk gemaakte producten onder. Als museum verzamelen we bijzondere en mooie kunstvoorwerpen. Het ambachtelijke is in de vorige eeuw nog lang blijven steken in het oubollige bruine potten genre. De laatste tijd is er sprake van een kentering. Moderne ontwerpers koketteren weer met het ambacht, maar op een nieuwe manier. Het past in een bredere trend, namelijk de aandacht voor het unieke, voor kleinere objecten, kortom voor het ambacht. Door de ontwerpers is het ambacht weer interessant geworden.

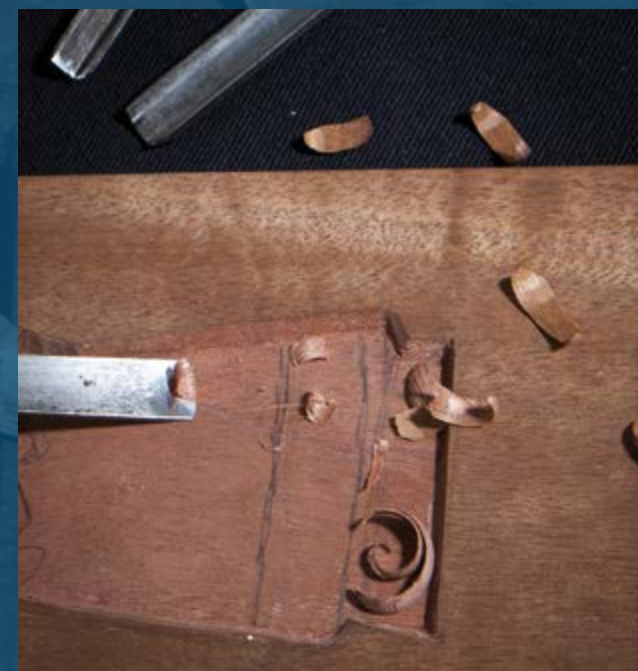
Designers zijn goed in reflectie, conceptualiseren en ironiseren, maar ze hebben nauwelijks sjoego van de geschiedenis van het ambacht. Voor mij was het een motivatie om de tentoonstelling ‘Hand made. Lang leve het ambacht’ te maken, waarin wij de hele geschiedenis van verschuivende percepties van het ambacht in beeld hebben willen brengen. Zo heb ik willen laten zien dat de manier waarop wij over het ambacht denken vooral een negentiende-eeuwse uitvinding is met typisch romantische ideeën, die verworden zijn tot clichés. Bijvoorbeeld dat het ambacht ‘uniek’ is en ‘eerlijk’. In de negentiende eeuw waren industriële producten nog van slechte kwaliteit - wat een waardering van het ambachtelijke dus rechtvaardigde - maar dat is nu allang niet meer zo. Wel ben ik tijdens het maken van de tentoonstelling gaan inzien dat de huidige

belangstelling voor het ambachtelijke een authentiek verlangen is. Voor de ontwerpers die ik sprak ging het om een integer verlangen om weer contact te hebben met de materie. Je zou het de waardering voor de denkende handen kunnen noemen. Door te experimenteren met het materieel worden nieuwe oplossingen gevonden.

De werkplaatsen op de tentoonstelling waren een enorm succes, gedurende alle dagen konden de bezoekers kunstenaars en ambachtsmensen aan het werk zien. Mensen willen tegenwoordig graag zien hoe de producten precies gemaakt worden en hoeveel vakmanschap daarbij komt kijken. De makers op hun beurt hadden stuk voor stuk de week van hun leven. Zelden kregen ze in korte tijd zoveel lovende reacties.

Voor ons museum zie ik niet een taak om het ambacht in stand te houden. De paeremes maker in ons museum was op en top geweldig in zijn techniek. Maar is het echt erg als er niemand meer is om zijn ambacht voort te zetten? Documenteren is belangrijk, maar doorgeven...? Sommige vaardigheden verdwijnen maar daar komen weer andere voor in de plaats, zoals de techniek van het driedimensionaal objecten printen. De combinatie van oude en nieuwe technieken, als er spannende nieuwe dingen ontstaan, dat is interessant. Dat vind ik leuker dan een nieuwe paeremes maker. Als museum zijn we toch vooral geïnteresseerd in

nieuwe vormen, nieuwe kleuren en nieuwe materialen. Het museum heeft de taak om een historische context en een verhaal te geven en tegelijk ook oog te hebben voor nieuwe, bijzondere dingen.’

Beeld- en ornamentalsnijder

Anna Stringer

'Met het ambacht van beeld- en ornamentalsnijder heb ik kennisgemaakt tijdens de opleiding voor meubel maken, maar ik heb het vooral in de praktijk geleerd. Ik heb veel stages gelopen, onder meer bij een atelier in Enkhuizen, bij het Utrechts Statenjacht en daarna vijf jaar onder begeleiding van Cees van Soestbergen. Hij heeft als meester-beeldsnijder het snijwerk voor de Batavia kunsthistorisch onderzocht en ook daadwerkelijk uitgevoerd. Van hem heb ik veel geleerd.'

Dit is voor mij het ideale werk: ik kan met mijn handen werken, maar kan ook mijn theoretische ei kwijt. Ik volg allerlei cursussen om mezelf verder bij te scholen. Elke keer als ik een beeld of ornament restaureer, wil ik meer weten over die stijl. Het werk zelf is oud, veel houtsnijwerk dat ik restaureer, stamt bijvoorbeeld uit de zeventiende eeuw. Ik werk veel voor kerken en musea. Als ik bijvoorbeeld een heiligenbeeld restaureer, lees ik ook de passages uit de Bijbel over die persoon.

Ik wil ook graag in de traditie van het ambacht werken. Het gereedschap waar ik mee werk, zoals

gutsen en beitels, is niet erg veranderd in de loop der eeuwen. Voor mij is dit ambacht een deel van mezelf, ook al ben ik er per toeval ingerold. Ik kan er veel in kwijt, mijn brede interesse, mijn behoefte aan afwisseling. Soms ben ik boeken uit de zeventiende of achttiende eeuw aan het lezen, dan weer verdiep ik me helemaal in bepaald gereedschap of

materiaal. Je moet overal het fijne van weten om iets goeds af te leveren. Het is geweldig om van een blok hout een mooi houtsnijwerk te maken.

Ik vind dat dit ambacht moet blijven bestaan, al was het alleen al om al die oude, mooie beelden te restaureren. Anders vergaat alles. Verder is het goed dat mensen de keuze hebben om dit te gaan doen, er wordt tegenwoordig toch al zoveel nadruk gelegd op kennis. Ik ben er heel

gelukkig mee, ik wil dat ook graag voor anderen. Ik heb sinds een paar jaar een eigen atelier en ben van plan om leerlingen op te leiden, ook al kost het veel tijd om ze goed te begeleiden. Het zou ook leuk zijn als mijn eigen kind me ooit zou opvolgen. Maar dat ligt nog ver in de toekomst, want zij is pas negen maanden.'

'Ik ben begonnen met het zetten van tatoeages door de verhalen van mijn vader over vroeger. In het begin zette ik de tatoeages gewoon met een naald en inkt, wat mijn vader overigens als hobbyist ook al deed. Ik was zestien toen ik begon, eerst bij mezelf en vrienden. Vier jaar later had ik wat geld verdiend en kon ik een tatoeagemachine kopen.'

Ik heb het helemaal zelf geleerd, door het uit te zoeken in boeken, bij vrienden te kijken en in tatoeageshops. Ik tekende altijd al veel en ben naar het Grafisch Lyceum gegaan. Het liefst wilde ik een eigen tattooshop beginnen, maar dat vonden mijn ouders niet zo'n goed idee. Dus heb ik zeven jaar bij een bank gewerkt. Maar nu heb ik toch mijn eigen winkel.

Ik ben opgegroeid met Molukse verhalen en waarden. Ik ben ook twee keer naar de Molukken geweest, daar heb ik veel geleerd over de echte Molukse tatoeages, de gebruikte motieven en hun betekenissen. Maar ik zet niet alleen Molukse tatoeages, ik doe ook veel Indonesische motieven. Wel vind ik het belangrijk dat mensen niet zomaar een afbeelding kiezen, maar zich bewust zijn van de betekenis. Ik zeg altijd: 'Ga terug naar je eigen wortels en familie en kies dan een afbeelding.' Ik hou er niet van als mensen alleen een afbeelding kiezen omdat het in de mode is.

Op de Molukken hebben veel families hun eigen teken, een soort familiewapen. Dat mag eigenlijk

niet door anderen gebruikt worden. Hetzelfde geldt voor bepaalde tatoeages die als het ware onderdeel zijn van een overgangsritueel. Verder was het lange tijd gewoonte dat zowel mannen als vrouwen zich lieten tatoeëren, maar de laatste jaren is dat voor vrouwen in de Molukken minder normaal.

Tatoeëren is mijn passie, dat is altijd zo geweest. Ook de Molukse en Indonesische cultuur daarin zijn voor mij heel belangrijk. Het interessante is dat de tatoeagekunst zich verder ontwikkelt in de moderne tijd, het is geen statisch geheel dat alleen bezig is met het verleden. Tegenwoordig is tatoeëren in Nederland ook meer geaccepteerd dan vroeger. Het wordt nu gezien als een middel tot zelfexpressie, meningsuiting en vrijheid.

Er is geen echte opleiding voor tatoeage-artisten. Er zijn wel workshops hier en daar. Ik vind het belangrijk dat dit vak blijft bestaan en ik zou graag zien dat het meer bekendheid krijgt, al was het maar om zo de Molukse en Indonesische motieven en cultuur voort te laten bestaan.'

Tatoeage-artiest

Maasheggenvlechter

Fridie Jacobs Verhoeven

'Ik ben ooit gevraagd om mee te gaan naar een cursus. De IVN vroeg vrijwilligers voor het heggen-vlechten. Daar heb ik het geleerd van de grote pionier van het maasheggen vlechten, Marius Grutters. Zijn opa was heggenvlechter en hij is zelf te rade gegaan bij de laatste heggenvlechts. Hij heeft er veel voor gedaan om het ambacht terug te brengen. Zelf doe ik het al een aantal jaren en ik ben onlangs voor de tweede keer kampioen geworden.'

Ik woon in Boxmeer, tegen de Maasheggen aan en geniet er elke dag van. We vlechten de heggen van meidoorn, sleedoorn en kardinaalsmutsen. Daartussen komen dan vanzelf weer andere struiken, zoals vlieren, bramen en wilde rozen. Vroeger stonden hier overal van die mooie bloeiende heggen in het land. De heggen bestonden vaak uit meidoorns die met een speciale techniek in elkaar werden gevlochten om de heggen ondoordringbaar te maken voor het vee. Niemand weet precies hoe

lang deze heggen daar al waren, maar er wordt verteld dat Julius Caesar bij zijn opmars al gehinderd werd door de maasheggen. De Maas stroomde elk jaar over en de slib bleef hangen achter de heggen, zodat het land vruchtbaar werd. Vanwege die overstromingen moesten de heggen heel stevig zijn, daarom werden ze anders gevlochten dan de heggen die je bijvoorbeeld in Engeland ziet. Door de ruilverkavelingen en de komst van het prikkeldraad zijn veel maasheggen verdwenen en raakte het ambacht vrijwel uitgestorven.

Vroeger werd dit zware werk door arme boeren gedaan, die door de rijkere boeren ingehuurd werden om 's winters bij te verdienen. Toen was het geen leuk werk maar nu geniet ik ervan. Lekker buiten bezig zijn met de natuur. En vooral het resultaat van je werk is zo mooi, in elk jaargetijde. De heggen zorgen niet alleen voor meer groen, maar bieden ook veel dieren een schuilplaats.

Ik ben opgegroeid met de maasheggen in het landschap. Als kind vond ik het heel normaal, maar als ze er niet meer zijn, mis je ze. Ik wil het ambacht graag doorgeven, kinderen motiveren om het ook te gaan doen. Ik merk dat er bij jongeren wel belangstelling voor bestaat, zowel jongens als meisjes. Om er meer bekendheid aan te geven, wordt sinds 2006 het kampioenschap georganiseerd. Maasheggen vlechten is niet alleen een heerlijke manier om buiten bezig te zijn, maar als het verdwijnt, moet alles weer opnieuw uitgezocht worden.'

*“Het museum
als inspirator
en activator”*

Pieter Matthijs Gijsbers

directeur Nederlands Openluchtmuseum

‘Op verschillende plekken in het Nederlands Openluchtmuseum worden ambachtendemonstraties gegeven. Ze hebben de bedoeling om het museum te verlevendigen. In de ros-ollemolen op ons terrein wordt bijvoorbeeld echte lijnolie gemaakt door een molenaar die daadwerkelijk de molen bedient. Je evoceert het oude productieproces, zodat het publiek zich er daadwerkelijk in kan verplaatsen en ervaart: zo ging het allemaal in zijn werk.

De molenaar vertelt het publiek het historisch verhaal erachter, hij functioneert als een vraagbaak. We laten alles zien, inclusief de molenaar die aan het werk is. Alleen het paard niet dat de molen oorspronkelijk aandreef. We hebben gekozen voor aandrijving via een elektromotor. De tijd gaat door, we willen ook de dynamiek en de ontwikkeling van het ambacht laten zien.

Het museum onderschrijft het ICOM handvest, waarin gesteld wordt dat het roerend en onroerend erfgoed als het even kan bewaard blijft in situ. Dat verdient altijd de voorkeur boven het museum. Als het in de samenleving functioneert, dan is het goed. Dat staat ook centraal in de UNESCO conventie Immaterieel Erfgoed: het levensvatbaar houden in de samenleving zelf. Het NOM wil hier graag een rol in spelen. Als museum willen wij mensen enthousiasmeren voor erfgoed. Het museum geeft achtergrondinformatie en vertelt het achterliggende verhaal. Het brengt mensen in contact met

het erfgoed. Daarbij wijzen we altijd terug naar de plek waar het gebeurd is. Wat is er mooier als je mensen via de smidse en de molen kunt activeren om lid te worden van het molenaarsgilde? Het museum is dan inspirator en activator.

We hebben zelf ook veel ambachtelijke vaardigheden in huis, die bedoeld zijn om onze gebouwen overeind te houden. Zo hebben we veel kennis over het onderhoud van lemen wanden en rieten daken. Veel van onze ambachten hangen samen met onze gebouwen. In onze Tilburgse wevershuisjes wordt ook daadwerkelijk geweven. Verder hebben we op het terrein een brouwerij, een klompenmaker en

iemand die papier uit lompen maakt. Wat wij als museum aan kennis en ervaring hebben opgedaan, kunnen we ook weer inzetten voor ons publiek.

De ambachtelijke producten die in ons museum worden gemaakt, verkopen we in de museumshop. We hebben daarvoor een eigen label ontwikkeld: 't Goeye Goet. In onze museumwinkel kun je van alles kopen: lijnolie, het touw van de touwslager, het ambachtelijk bereide bier en allerlei producten die samenhangen met onze stroopkokerij.

Samen met het VIE zijn we nu aan het nadenken over hoe we als museum ook een rol kunnen spelen in het doorgeven van kennis en vaardigheden van diverse ambachten. Met onze publieksfunctie kunnen we draagvlak creëren, maar we kunnen ook de technieken laten zien. Het klompenambacht, dat nu op de Nationale Inventaris staat, vind ik een mooi 'Hollands' voorbeeld dat echt bij het museum past. Maar ook voor andere ambachten kunnen we faciliterend optreden.'

Goudse pijpmaker

Patrick Vermeulen

'Het maken van Goudse pijpen is eigenlijk helemaal mijn werk niet, want ik heb een bedrijf in ledverlichting. Ik doe ook de belichting voor allerlei Goudse producten, zoals de Goudse pijp. Toen ik die tegenkwam, wilde ik zelf leren om die typische pijp te maken en van het één kwam het ander.'

Ik ben nu een paar jaar bezig om mijn vaardigheden om een Goudse pijp te maken te perfectioneren. Ik ben nog steeds aan het leren, wil het altijd beter doen en blijf op zoek naar nieuwe uitdagingen. Ik heb het geleerd van een oude man die het mij in een paar uurtjes per week op zijn zolder leerde. Er zijn eenendertig handelingen nodig om een Goudse pijp te maken, je moet wel een beetje handig zijn om dat in de vingers te krijgen. Het pijpen maken zit wel in mijn familie, mijn oma van 95 jaar heeft vroeger wel pijpen afgewerkt, dat is de laatste handeling uit het hele proces.

Gouda heeft een lange historie van pijpen maken. Aan het begin van de zeventiende eeuw, om precies te zijn in 1617, introduceerden Engelse huursoldaten de pijp in Gouda. Omdat er toen hier geen pijpen te krijgen waren, maakten ze die zelf. Maar al snel namen de Gouwenaren dat over en richtten een eigen gilde op, waar de Engelsen geen lid van mochten worden. Op een gegeven moment was de helft van de Goudse bevolking in dienst van de vele pijpenfabrieken. Gouda is er groot mee geworden. In de negentiende eeuw is de Goudse aardewerken pijp verdrongen door de houten pijp en ging het

bergafwaarts met de pijpenindustrie in Gouda. Uiteindelijk ging in 1982 de laatste fabriek dicht. Begin 1900 stapte men over van de roltechniek naar het gieten van de pijpen. In die tijd was het al moeilijk om nog vakmensen te vinden die de roltechniek met de hand beheersten. Ik maak nog pijpen handmatig, met de roltechniek. Het was moeilijk om iemand te vinden die het me kon leren. Ook informatie als welke klei het beste geschikt is, is als het ware meegenomen in het graf. Ik moet dat allemaal opnieuw uitvinden.

Ik vind het belangrijk om deze traditie voort te zetten, als eerbetoon aan het verleden en voor mezelf als uitdaging om steeds weer een unieke pijp te maken. Het is toch jammer als al die kennis en dat vakmanschap verloren zouden gaan. Ik wil eerst de basis goed hebben, daarna ga ik kijken of ik het vak ook kan doorgeven.'

‘Samen met mijn vader werk ik in het familiebedrijf. Wij maken molenstenen volgens een oude methode, met de hand en machinaal. Wij hebben dat overgenomen van een ander bedrijf, dat het al sinds 1906 zo deed. Ik heb het vak van mijn vader geleerd, van jongs af. Het is een vak dat je niet in een jaar kunt leren. Er zijn zoveel ins & outs. Wereldwijd zijn er waarschijnlijk nog maar drie bedrijven die dit kunnen. Daarom krijgen wij aanvragen uit de hele wereld.

Het maken van molenstenen zoals wij dat doen bestaat sinds ongeveer 1900. Wij gebruiken nog de authentieke mallen en recepturen uit die tijd. Het is heel bijzonder om daarmee te werken. Als je eraan denkt hoeveel molenstenen met deze mallen gemaakt zijn... Er zijn nog redelijk wat korenmolens in Nederland, maar al die molens zijn eigenlijk gebouwd om de molenstenen heen. Zonder molenstenen kunnen molens geen graan malen.

Een molensteen maken begint bij het gieten van de steen. De steen bestaat uit twee lagen, een maallaag en een ballastlaag. De maallaag bestaat uit een mengsel van onder meer verschillende stukjes natuursteen, dat in een mal gegoten wordt. Daarop komt de ballastlaag om de steen dikte en genoeg gewicht te geven. De steen weegt daarna 1500 kilo. Als de steen uitgehard is, hakken wij handmatig de groeven uit met widia punten (widia is zeer hardstaal) in een bepaald patroon (*scherpstel*). Dit heet *billen*. Elk *scherpstel* is uniek en heeft te maken met het soort materiaal waar de molensteen van gemaakt is, de diameter, het toerental en de graansoort die ermee gemalen moet worden. Veevoer heeft een ander type *scherpstel* dan een steen voor het malen van tarwe. Het *scherpstel* wordt wiskundig berekend. Wij leveren de stenen persoonlijk ter plekke bij de molen af.

Het is heel bijzonder om zo'n steen te maken met zijn tweeën. Veel van de kennis over hoe de stenen gemaakt moeten worden, is wel beschreven. Maar de kennis hoe wij dat doen, is ons geheim. Vader heeft het mij geleerd. Samen leer je telkens weer meer, ook van elkaar. Wij zijn nog steeds aan het experimenteren en onze kennis aan het uitbreiden. Zo wordt de kwaliteit steeds beter. Het blijft toch iets bijzonders. Als kind zie je het wel, maar ben je er niet van bewust hoe bijzonder het is dat je het belangrijkste onderdeel van een Nederlands icoon – de molen – maakt.'

Molenstenen maker

Midwinterhoornbouwer

Paul Wigger

'Als jonge knul van een jaar of veertien ben ik ooit met vriendjes meegegaan om te leren midwinterhoorns te maken. Elk jaar deed de plaatselijke midwinterhoornvereniging, de Advent Bloasers in Losser, een oproep om mensen op te geven voor een cursus. Ik ben ermee opgegroeid, met het midwinterhoornblazen. Mijn vrienden deden het ook.'

We mochten op die cursus ook meteen op ons zelfgemaakte mondstuk blazen, want daar begin je mee. De één was beter in het maken dan de ander. Toen ik een paar jaar later wat geld wilde verdienen, ben ik midwinterhoorns gaan maken als bijverdienste. Dat is zo'n veertig jaar geleden. Ondertussen heb ik een ander beroep, maar midwinterhoorns maak ik nog steeds.

Het blazen op midwinterhoorns gaat ver in de tijd terug. De boeren deden het in het najaar om in de avondschemering de boze geesten te verjagen. Daarnaast was dat natuurlijk de periode van het jaar dat de dagen korter werden, dus bliezen ze ook om de zon en de vruchtbaarheid van het land terug te krijgen. De christelijke missionarissen hebben dat later veranderd in de aankondiging van het kerstkind in de adventsperiode. Het verhaal gaat dat de Romeinen de vreemde geluiden van de midwinterhoorns maar eng vonden. Zij noemden het volk dat die geluiden maakte *Tubanten*, naar *tuba*, blaasinstrument. Vandaar nu nog steeds de benaming Tubantia of Twente.

De midwinterhoorns horen bij Twente. De boeren maakten de hoorns van berkenhout, van kromme stammetjes die ze uitholden. Het mondstuk maakten ze van vlierhout. De hoorn hing, als hij niet werd gebruikt, aan een touw in de put. Onder water bleef hij langer goed, vooral de biezen waarmee de naden waren opgevuld. De put werd bij het blazen ook gebruikt als klankkast. Het midwinterhoornblazen is een uniek gebruik, dat echt hoort bij deze omgeving.

Voor mij betekent het maken van een hoorn gezelligheid, maar het geeft ook een gevoel van trots, als de hoorn het goed doet. Ik vind het wel belangrijk dat het ambacht blijft bestaan, het is ook een sociaal gebeuren. Er is zeker belangstelling voor. Ook al worden de jongelui tegenwoordig veel in beslag genomen door digitale dingen, het gevoel voor tradities leeft. Het hoort gewoon bij de advent.

Mijn eigen zoon en dochter hebben vroeger wel meegegaan aan toernooien. Alhoewel nu wat minder, het blazen beoefenen ze toch nog steeds. Ik vertrouw erop dat het midwinterhoornblazen en het maken ervan niet gaan uitsterven. Dat kan toch niet?'

'Ruim vijftientig jaar geleden begon ik met graffiti, als broekie van twaalf jaar. Ik leerde door veel naar anderen te kijken. Met mijn cameraatje fietste ik heel Eindhoven rond om foto's te maken van graffiti.'

Ik keek ontzettend tegen de graffiti-artisten op, maar raakte toch in gesprek met ze. Op een paar plekken mocht legaal gespoten worden, maar het illegale werk was natuurlijk veel spannender. Ik keek goed de technieken af, vooral van grote werken, de *masterpieces*. Thuis tekende ik de stukken op papier na. Een Amerikaans boek over graffiti, zo'n beetje mijn Bijbel, heb ik helemaal bestudeerd.

Binnen de graffitiwereld is een ambachtelijke manier van opleiden gebruikelijk: de oudere, geslaagde artiest leidt de jonkies op. Het duurt jaren voordat je een eigen stijl hebt en gerespecteerd wordt. Ik ben later naar de kunstacademie gegaan, maar daar heerste een taboe rondom graffiti. Graffiti is eind jaren zestig ontstaan in Philadelphia, USA. Daar werden de *tags*, de namen, vooral gebruikt om gebieden af te bakenen. De eerste bekende graffiti-artiest was Cornbread. Het systeem waarbij jongeren opgeleid worden door de ouderen (hoewel dat leeftijdsverschil soms maar twee jaar is), komt daarvandaan. In ruil voor spuitbussen mocht je dan een *piece* inkleuren. De meester had dan al de contouren gezet en deed de uiteindelijke afwerking. In de punktijd is graffiti via Engeland naar Nederland gekomen. Toen waren het vooral politieke spreuken en poëtische stukken die gezet

werden. Later is men dat *street-art* gaan noemen, in tegenstelling tot de Amerikaanse graffiti, waarbij het gaat om je eigen naam neer te zetten.

Tegenwoordig verandert het systeem van meesters en leerlingen, vooral door internet. Daar vind je veel voorbeelden, je hoeft er de straat niet meer voor op. De onderlinge samenhang en de betekenis veranderen daardoor. Graffiti is ook meer geaccepteerd geworden. Gemeentes hebben legale graffiti-muren en er zijn winkels waar fantastische graffiti-spullen verkocht worden. Vroeger maakten we veel zelf.

Graffiti is mijn passie en mijn werk, de rode draad door mijn leven. Ik geniet er nog elke dag van. Het mooie is als mensen je werk kennen en dat je dan de vrije hand krijgt voor een stuk. En er nog voor betaald krijgt ook! Graffiti is een kunstvorm die helemaal door jongeren is bedacht. Ik geef veel workshops en heb ook stagiaires, maar ik zorg ervoor dat ik altijd iets meegeef van de geschiedenis, van de essentie.'

Graffiti-artiest

“Samenwerking tussen professionals en amateurs biedt mogelijkheden voor vernieuwing”

Jan Jaap Knol

directeur Fonds voor Cultuurparticipatie

‘De herwaardering van het ambacht loopt gelijk op met een toegenomen aandacht voor duurzaamheid en schone en eerlijke processen. Mensen zoeken naar iets dat ze kunnen herkennen en vertrouwen. De opkomst van het regionale product laat zien dat mensen zich weer onderdeel willen voelen van een gemeenschap. Zelf heb ik via mijn moeders familie een half-Zeeuwse achtergrond. Op een bepaald moment gaf mijn moeder alle kinderen een Zeeuws paeremes cadeau. Het is niet alleen een knap stuk handwerk, je koestert het ook als een familiebezit, dat ik te zijner tijd graag weer zal doorgeven aan mijn eigen kinderen. Het paeremes verbindt mij met mijn familie uit Zeeland. Het is voor mij immaterieel erfgoed.

De herwaardering van het ambacht is zeker niet alleen een nostalgische beweging. Het gaat gelijk op met moderne media als internet. De globalisering biedt de gelegenheid om rondom ambachten communities te vormen en wereldwijd contacten te leggen, zie bijvoorbeeld de online webshop van Etsy. Interessant is ook het ontstaan van nieuwe technieken, zoals bijvoorbeeld de 3D printer. We moeten niet bevreesd zijn voor nieuwe ontwikkelingen, anders krijg je een scheidslijn tussen een gemusealiseerd vroeger dat losstaat van de toekomst. Alleen maar het verleden naspelen zou niet goed zijn. Laatst zag ik op Terschelling het voorbeeld van een zalmroker die een moderne techniek had geïntroduceerd, omdat hij met de oude tech-

niek teveel roet kreeg. De nieuwe techniek is beter voor de vis, waarom zou je er dan geen gebruik van maken?

In opdracht van het Ministerie van OCW ondersteunt het Fonds voor Cultuurparticipatie programma’s om immaterieel erfgoed levend te houden, dit doen wij in nauw overleg met het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed. Dit jaar hebben we gekozen voor het ambacht: een aansprekend onderwerp omdat het bedreigd is, maar tegelijk ook kansen en mogelijkheden biedt. De tentoonstelling Hand Made in Boijmans hebben wij ondersteund. Inmiddels hebben we ook aanvragen voor zo’n dertig kleinere projecten op het terrein van het ambacht.

In onze visie kan samenwerking tussen professionals en amateurs mogelijkheden bieden voor vernieuwing. Professionele kunstenaars zien nieuwe combinaties en kunnen daarom een nieuwe context voor het ambacht scheppen. Onze insteek is om de participatie te bevorderen, we zijn er nu eenmaal voor de amateurs, voor wat mensen in hun vrije tijd doen, en niet om de beroepspraktijk te bevorderen. Het gaat ons dus vooral om het ambacht in de hobbysfeer. Overigens zijn heel veel ambachten altijd in de hobbysfeer beoefend,

neem bijvoorbeeld het maken van een merklap of een papierknipsel. Ook het borduurwerk gebeurde gewoon thuis, net als heel veel houtsnijwerk. Maar onder al die amateurs zijn er wel heel veel mensen die de ambitie hebben om hun ambacht te perfectioneren. Juist op dat punt kan de samenwerking met professionals helpen. Onze focus is om de laagdrempelige cultuurparticipatie te bevorderen en educatie is daar een belangrijk middel voor.’

Diamantslijper

Pauline Willemse

'Ik heb mijn vakopleiding gevolgd aan een school die opgericht was door de vijf grote diamantairs. Die opleiding bestaat nu niet meer. Ik wist al van kleins af aan dat ik dit wilde worden. Ik was altijd aan het priegelen met klein werk en hield altijd al van symmetrische dingen. Toen ik die opleiding kon volgen, wist ik dan ook meteen: 'Dit is het helemaal voor mij!'

Ik heb daar de basistechnieken van het slijpen en van het snijden geleerd, de rest heb ik in de praktijk opgedaan. Het duurt lang voor je het vak goed beheerst. Ik leer nu ook nog steeds van oudere collega's. Sommige dingen die ik ooit op school uitgelegd heb gekregen heb ik pas jaren later begrepen. Die kleine dingetjes vind je niet terug in een boek. Je moet voor dit vak aanleg hebben, een goede basisopleiding volgen en er daarna heel veel tijd in stoppen.

Ik voel me onderdeel van de oude geschiedenis van de diamantslijperij. De kunst om diamanten te bewerken bestaat al lang. Diamant is het hardste materiaal ter wereld. Om een diamant te slijpen werd dan ook diamant gebruikt. Pas in de twintigste eeuw heeft men de huidige briljantslijpvorm ontwikkeld. Die geschiedenis interesseert me erg. Niet alleen is het bedrijf waar ik werk al oud, maar de diamantslijperij in Nederland zelf ook. Veel diamantbewerkers in Amsterdam waren Joods en eind negentiende eeuw ook socialistisch. De Algemene Nederlandse Diamantbewerkersbond,

opgericht in 1894, was de eerste vakbond van Nederland. Ik vind het leuk om onderzoek te doen naar die geschiedenis, ook al is er in de Tweede Wereldoorlog veel kennis verloren gegaan.

Voor mij persoonlijk is dit ambacht fantastisch. Ik ben trots op mijn vak, op de geschiedenis erachter. Dit vak is mijn passie. Ik ben inmiddels verantwoordelijk voor de slijperij. Ik heb ook een wereldrecord gevestigd door de kleinste briljant ter wereld te slijpen. Als ik bezig ben met een steen, zie ik niets anders dan die steen. Dan wil ik een perfect product maken.

Ik vind het belangrijk dat dit ambacht blijft bestaan. Wij leiden ook leerlingen op, maar de meesten hebben niet zoveel geduld om het goed te leren. Het bedrijf neemt ook deel aan een project dat scholen en bedrijven dichterbij elkaar brengt. Zo hopen we de onbekendheid van het vak te verminderen. Ik wil het graag doorgeven, het is tenslotte cultureel erfgoed.'

'Mijn overgrootvader, grootvader en vader waren allemaal huisschilder en decoratief schilder. Van jong af heb ik een fascinatie voor ambachten gehad. Ik heb zelf kunstgeschiedenis en scheikunde gestudeerd. Daarna heb ik met mijn broer, die economie had gedaan, het reclamebedrijf van mijn ouders overgenomen. Al snel ben ik me in mijn vrije tijd gaan verdiepen in het decoratief schildersvak.'

Als een soort leerlingfase van het oude ambacht ben ik zeven jaar bezig geweest met onderzoeken en leren via internet en oude boeken. Ik heb veel geleerd, ook dat veel informatie niet klopt of onvolledig is. Van oudsher waren het schilders en glasbewerker die over de kennis en de vaardigheden beschikten om dit soort decoraties te maken, maar veel van die oude kennis is verdwenen. Om erachter te komen hoe men dit in Nederland gedaan heeft, reisde ik veel en volgde cursussen bij buitenlandse experts en ambachtslieden. Ook heb ik veel geëxperimenteerd met recepturen.

Daarna heb ik het atelier *Schitterend* opgezet voor alle decoratieve uitingen op glas, metaal en hout. Enkele technieken die wij aanbieden zijn glas etsen, glas slijpen, mousselineglas maken, glas vergulden en verzilveren, letter schilderen en hout- en marmerimitaties schilderen. Van een aantal van die technieken zijn wij de enigen in Nederland die dat kunnen. Er is interesse uit de hele wereld, maar voorlopig houd ik die kennis voor mezelf. Ik heb het allemaal op papier gezet, dus het verdwijnt niet zomaar.

Het bewerken van glas bestaat al heel lang. De Romeinen maakten al glas en kenden de techniek van het vergulden en beschilderen van glas op kleine schaal. Vanaf de Industriële Revolutie kende men een productieproces om vlak glas in grotere oppervlakken te fabriceren. Sindsdien was glas niet meer voorbehouden aan een kleine groep welgestelden, maar konden meer mensen zich glas in huis veroorloven. Het ambacht van glas bewerken bestond uiteraard al langer, maar nam toen een grote vlucht. Iedereen wilde versierde, vergulde of verzilverde spiegels in huis of mooi bewerkte glazen schuifdeuren. Al deze technieken bieden wij aan en nog veel meer.

Voor mij betekent dit vak heel veel. Ik heb er ontzettend veel voor over om er alles over te weten te komen. Ik zoek net zolang tot ik het naadje van de kous weet. Ons bedrijf is een gecertificeerde opleidingsinstelling. Want het is toch zonde dat er zoveel oude dingen verdwijnen, omdat men denkt dat het niet meer gemaakt wordt.'

Vlakglasbewerker en meestervergulder

Glasblazer

Marinke van Zandwijk

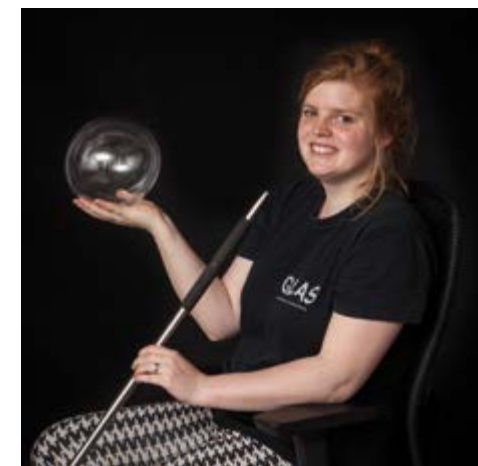
'Mijn fascinatie voor het ambacht van glas blazen is al rond mijn veertiende begonnen. Ik woonde in de buurt van Leerdam en kreeg de kans om daar in de Glasblazerij te oefenen. De glasblazers die daar werkten zagen dat ik geïnteresseerd was en wilden hun kennis en vaardigheden graag doorgeven. Dat was misschien toeval, maar wel een bijzondere kans die ik heb gekregen.'

In Nederland is geen opleiding voor glas blazen, wel in het buitenland. Maar je leert het vooral in de praktijk. Elke vrije middag, elk vrij weekend zat ik in die studio glas te blazen. Na het voortgezet onderwijs ben ik naar de kunstacademie gegaan, richting autonome beeldende kunst. Ik wilde verder kijken dan alleen maar glas en ruimte hebben om mijn eigen stijl te vinden.

In 1953 werd het Glasmuseum opgericht. De oorspronkelijke collectie bestond uit de bedrijfscollectie van de Glasfabriek Leerdam. Het Nationaal Glasmuseum bestaat uit twee locaties: het Glasmuseum en de Glasblazerij. Ik werk nu voor de Glasblazerij. Daar zijn we met meerdere glasblazers bezig en het is altijd toegankelijk voor publiek. De glasblazers en de slijpers krijgen de ruimte om vrij werk te maken. Daarnaast werken we in opdracht. Regelmatig worden ontwerpers en kunstenaars uitgenodigd om te experimenteren met glas. Glas is waar het allemaal mee begonnen is voor mij. Als je het proces ziet, het blazen, dat is heel bijzonder: glas groeit, het is organisch. Glas veran-

dert heel snel van fase: van zacht en warm naar hard en koud. Het maakproces kost veel werk en tijd. Over de hele wereld wordt glas geblazen. Rond het begin van de jaartelling hebben de Syriërs de blaaspijp uitgevonden. Zij ontwikkelden de glasblaaskunst. In de Middeleeuwen stond Murano in Italië bekend om zijn Venetiaans glas. De essentie, het blazen met een blaaspijp, is overal hetzelfde en de grondstoffen ook: zand, kalk, soda. Tegenwoordig zijn deze stoffen meer gezuiverd dan vroeger en kunnen ze de chemische samenstelling zo veranderen, dat de eigenschappen of het uiterlijk van het glas anders worden, maar de essentie is nog steeds dezelfde als vroeger.

Voordat je een beetje kunt glas blazen, ben je al snel tien jaar verder. Je moet het vooral leren door het heel veel te doen, zodat je veel handelingen automatisch doet. Dat maakt dat het leerproces lang duurt. Je moet veel ambitie hebben om dit te leren. Gelukkig wordt de interesse in het glas blazen in het Glasmuseum levend gehouden.

www.volkscultuur.nl
www.traditie.nl
www.immaterieelerfgoed.nl